

UNIVERSITAT DE BARCELONA
Màster en Estudis de Dones, Gènere i Ciutadania

TREBALL DE FI DE MÀSTER
El treball sexual des del poder i des
del carrer. Comparativa de discursos
Setembre 2018

Autora: Noelia Fort Llopis
Tutora: Meri Torras Francès

Mónica Coronado, la Reina del Raval. © Factotum Barcelona, S.L.

Agraïments

*A la meva tutora, Meri Torras,
per tots els ànims i suport rebuts.*

*A la meva germana, Júlia,
per aguantar els meus discurssets.*

*A totes les amigues i familiars,
per l'escalfor.*

*A Mónica del Raval,
per ser una diva.*

*A Ivan, el meu company,
pel suport incondicional, pels riures i pels cafès.*

Índex

Introducció.....	8
Contextualització.....	10
Estat de la qüestió.....	12
Posicions teòriques cap al treball sexual.....	13
L'estigma "puta" i l'alteritat.....	17
Metodologia.....	19
Discursos des de dalt: el poder i l'acadèmia.....	22
Cesare Lombroso: les dones atàviques.....	22
Aleksandra Kol-lontai: el proto-abolicionisme soviètic.....	26
Mujeres Libres: el treball sexual i la Guerra Civil.....	30
Antonio Vallejo-Nágera: la repressió nacional-catòlica.....	32
El retorn de Lombroso? La personalitat impulsiva.....	34
Discursos des de baix: Mónica del Raval.....	38
Vida familiar.....	38
Barcelona i el Raval.....	40
Vida laboral.....	41
Relacions de parella i amor romàntic.....	50
Salut i corporalitat.....	53
Relacions amb el poder.....	55
Reflexions finals.....	58
Referències.....	61

Introducció

La temàtica d'aquesta investigació girarà al voltant del treball sexual i el discurs criminològic sobre aquest. Concretament, em centraré en les treballadores sexuals del barri del Raval de Barcelona. Per a justificar adequadament aquesta selecció de tema, considero que primer he de dedicar un espai a la meva situació com a investigadora. Tal i com defensa Harding (2002), explicitar la perspectiva de la investigadora augmenta l'objectivitat de la investigació, ja que elimina (o, com a mínim, fa disminuir) la temptació de fingir una objectivitat que no és possible assolir, menys encara en l'àmbit de les ciències socials.

Pel que fa a l'epistemologia feminista, comparteixo els postulats de les teories feministes interseccionals, donat que permeten tenir en compte diversos eixos d'exclusió i opressió: gènere, classe, raça... Considero que és clau tenir en compte les diferents categories d'opressió en aquesta investigació, ja que el col·lectiu de treballadores sexuals és travessat per múltiples d'aquests eixos.

La majoria de teories criminològiques han tractat el treball sexual, habitualment relacionant-lo amb comportaments etiquetats com a "delictius" o "desviats". En aquesta investigació, vull contrastar el discurs acadèmic criminològic amb el discurs de les pròpies treballadores sexuals, per tal de visibilitzar el seu punt de vista i donar-los veu. Des de les diferents corrents teòriques feministes s'han produït nombrosos posicionaments i debats entorn al treball sexual; en aquest treball, vull encarar-los amb els discursos que tenen les treballadores sexuals sobre la seva realitat.

En aquest sentit, m'interessa especialment la deconstrucció del discurs criminològic tradicional, entenent deconstrucció com a "l'anàlisi curiosa del que s'ha publicat sobre el tema que s'estigui treballant per tal de descobrir els biaixos sexistes i intentar corregir-los" (Bartra 2012:69).

Des d'aquesta perspectiva, crec que és important donar veu a les treballadores sexuals. Des del discurs criminològic tradicional, i també des d'algunes perspectives feministes, es discuteix acadèmica i teòricament sobre l'acceptabilitat o no del treball sexual, sense escoltar el que tenen a dir les dones que viuen aquesta realitat. Considero que per tal de poder afirmar que aquesta

investigació es realitza partint de l'epistemologia feminista, cal posar les dones al centre i visibilitzar els seus discursos (Martín Palomo i Muñoz Terrón, 2014).

Degut al caràcter d'aquesta investigació, és més adequada la metodologia qualitativa, ja que em permetrà comparar els discursos seleccionats (Sautu, Boniolo, Dalle, i Elbert, 2005). Pel que fa a les tècniques de tractament de la informació, faré servir l'anàlisi de discursos per comparar el documental "Mónica del Raval" amb els discursos del poder i acadèmics criminològics.

A continuació d'aquesta introducció, es troba un breu apartat de contextualització de la investigació. Tot seguit, he elaborat un estat de la qüestió per tal de plasmar els antecedents teòrics. Seguidament es desenvolupa la qüestió metodològica, seguida de l'anàlisi dels discursos del poder i acadèmics. A continuació, es troba l'anàlisi del documental. Per últim, es presenten unes breus reflexions finals.

Contextualització

En primer lloc, considero indispensable situar-me com a investigadora, per tal d'evidenciar des d'on parlo i el meu punt de partida, tal i com recomanen diverses autores (Harding 2002; Martín Palomo and Muñoz Terrón 2014).

Entre els anys 2011 i 2015 vaig estudiar el Grau en Criminologia i Polítiques Públiques de Prevenció a la Universitat Pompeu Fabra. Tot i que aquests estudis no eren el que jo esperava al iniciar-los (no podria treballar com els de CSI), em van despertar molt interès per les temàtiques socials i específicament de gènere, especialment gràcies a l'assignatura Gender and Criminal Justice System, impartida per Patsilí Toledo. Va ser en aquesta assignatura en la que vaig desenvolupar el meu primer (breu) treball acadèmic sobre treball sexual, descobrint alhora el gran debat que aquesta temàtica suscita en la perspectiva feminista. Aquest seria un tema que m'acompanyaria durant la resta dels meus estudis en Criminologia, incloent el meu treball de fi de grau, i ara també (tot i que des d'una perspectiva molt diferent) el meu treball de fi de màster.

A banda dels estudis cursats, cal tenir en compte que sóc una dona jove, blanca, cishetero i neurotípica. Això implica, per tant, que les úniques opressions que experimento personalment es deuen al meu gènere, i al fet de pertànyer a la classe treballadora.

Pel que fa a la contextualització de la investigació, cal destacar que he decidit centrar-me en el discurs d'un documental autobiogràfic, "Mónica del Raval", que narra la vida d'una treballadora sexual al barri del Raval de Barcelona, on visc des de fa tres anys.

El Raval és un dels barris amb més contradiccions de la ciutat de Barcelona. Tradicionalment considerat un barri marginal degut al treball sexual al carrer i al tràfic i consum de drogues, està immers en un intent de gentrificació des de fa més de 30 anys, coincidint amb els Jocs Olímpics de 1992 (Sargatal 2001).

És important assenyalar que el Raval sol dividir-se en dos: el Raval Nord, entre carrer Hospital i Ronda Sant Antoni, i el Raval Sud, entre carrer Hospital i el mar. Aquesta diferenciació no només és geogràfica, sinó que també ha afectat a les

actuacions que han tingut lloc al barri. Al Raval Nord, s'han creat equipaments culturals: la Facultat de Geografia i Història de la UB, on s'imparteix aquest Màster, el MACBA, el CCCB, la Facultat de Comunicació de Blaquerna... Al Raval Sud, s'han enderrocat cases i eliminat carrers per fer lloc a la Rambla del Raval i la Filmoteca. Totes aquestes transformacions són testimonis d'aquesta temptativa de fer el barri més atractiu per a futurs residents de classes socials més altes, i també per als turistes.

Els esforços públics i privats per gentrificar el Raval han tingut un èxit relatiu: tot i que algunes zones s'han posat indubtablement de moda, n'hi ha d'altres que han aconseguit mantenir l'esperit del barri.

Tot i que en realitat hi ha treball sexual arreu de Barcelona, el Raval se'n considera l'epicentre; això segurament es deu a la visibilitat del treball sexual quan s'exerceix al carrer, en contrast amb l'opacitat dels pisos o clubs. A això hi hem de sumar també l'extra-visibilitat de les treballadores sexuals racialitzades.

Estat de la qüestió

El treball sexual femení és un fenomen cabdal en l'àmbit de la criminologia, ja que les dones que l'exerceixen han sigut durant molts anys (i, en alguns casos, encara són) considerades criminals, pecadores i, en general, "males dones" (Juliano 2009). En la majoria d'estats europeus la prostitució ja no està tipificada com a delictes, però a pesar d'això es tracta d'una activitat amb un gran estigma social. Segons Juliano (2005, 2009), aquesta estigmatització es deu principalment al caràcter trencador de l'activitat que desenvolupen respecte del que s'espera d'elles i la feminitat hegemònica.

Abans de continuar amb el debat teòric, és necessari definir el que entenc com a treball sexual per a tindre una referència conceptual:

"El concepto de trabajo sexual incluye tanto el de prostitución, entendida como intercambio consensuado de sexo por dinero, como el de una amplia variedad de trabajos de contenido sexual que van más allá de la prostitución. Asimismo, presupone, entre otras cuestiones: aceptar la validez del uso de la energía sexual y las partes sexuales del cuerpo como herramienta de trabajo; reconocer de la autonomía de la persona que ofrece la actividad sexual y la validez de su consentimiento; cuestionar el estigma de la prostitución y la discriminación social que comporta; reivindicar el valor productivo de las tareas afectivo-sexuales que la división sexual del trabajo de las sociedades patriarcales atribuyó a las mujeres y, al mismo tiempo, cuestionar la ciudadanía laboral sexuada, que ha excluido tradicionalmente a las mujeres y a sus trabajos y les ha negado sus derechos" (Heim 2011:245).

També considero important destacar que quan parlo de "treball" o "feina" m'hi refereixo en el sentit que es dona des de l'economia feminista. Així doncs, no s'han d'entendre aquests conceptes de forma limitada al treball remunerat de mercat, sinó com "todos los trabajos necesarios para la subsistencia, el bienestar y la reproducción social, sosteniendo como principal objetivo las condiciones de vida de las personas" (Carrasco 2014:25). Per tant, en aquest treball mantindré una postura rupturista

respecte a la jerarquització de les diferents formes de treball que es dona a les societats patriarcals capitalistes.

Posicions teòriques cap al treball sexual

Pel que fa a les polítiques públiques, tradicionalment es consideren quatre perspectives en referència al treball sexual: prohibicionisme, reglamentarisme, abolicionisme i laboralisme o perspectiva pro-drets. Val a dir que les dues primeres perspectives ja no es defensen des de cap perspectiva feminista, de manera que només les definiré breument.

La perspectiva prohibicionista sosté que la dona que exerceix treball sexual és indecent, una pecadora i una criminal. És per això que se la persegueix penalment, juntament amb el proxeneta, per dur a terme activitats contràries a la moral imperant. El client, d'altra banda, no és perseguit ni castigat de cap forma. És una perspectiva molt conservadora que s'aplica a països com Irlanda i Estats Units.

El reglamentarisme defensa que sigui l'estat el que defineix en quins espais i temps es pot exercir la prostitució i altres modalitats de treball sexual. L'objectiu principal de l'estat en dur a terme aquestes polítiques és mantenir l'ordre públic i la salut, de forma que s'estableixen normes sanitàries (com controls mèdics obligatoris), el compliment de les quals recau sobretot en les treballadores sexuals. En general, és una perspectiva destinada més a calmar o mitigar les queixes populars que a millorar les condicions de les treballadores. Aquest model s'aplica encara, amb diverses variacions, a França, Turquia, Grècia, Anglaterra i Àustria, entre d'altres països.

Abolicionisme

L'abolicionisme sorgeix a Anglaterra a finals del s. XIX com moviment de protesta davant les lleis que reglamentaven l'exercici de la prostitució, i que mantenien les treballadores sexuals en una situació de marginalitat i precarietat. Aquest moviment va tindre moments de gran popularitat, i en aliar-se amb altres actors

més poderosos va prendre un caràcter més conservador i inclús paternalista en relació a les treballadores.

Així, el moviment abolicionista es a allunyar de les exigències feministes de l'època per acabar sent funcional dins d'un estat fortament patriarcal. En conseqüència, a pesar de la derogació de les lleis reglamentaristes, les condicions de les treballadores sexuals van empitjorar.

Les feministes radicals dels anys 60 van recuperar el concepte d'abolicionisme, conceptualitzant el treball sexual com una de les pitjors formes de violència contra les dones dins les teories de la dominació sexual (Heim 2011; Osborne 1988). Segons l'abolicionisme radical, el comerç sexual es troba dins d'una estructura de dominació sexual masculina. Això impedeix que les treballadores sexuals puguin prestar el seu consentiment degut a la relació desigual de poder entre els diferents agents. Segons aquesta perspectiva, les treballadores sexuals no són treballadores, ja que no pot existir un contracte sense consentiment; es considera que aquestes dones són "objectes sexuals de consum" (Heim 2011:240).

Segons Juliano (2005), és important diferenciar la postura del feminisme radical i del feminisme marxista en la qüestió del treball sexual. Com h mencionat, el feminisme radical no reconeix el treball sexual com a treball. El feminisme marxista, d'altra banda, rebutja únicament l'explotació laboral que hi ha al darrere. Així, el rebuig cap al treball sexual es pot justificar des d'una perspectiva feminista de la mateixa manera que el rebuig a qualsevol altre treball dins del model capitalista.

És des d'aquesta perspectiva que neix el model de criminalització del client, actualment vigent als països escandinaus i cada cop més estès. Segons Heim (2011), un dels punts forts d'aquest model és que centra el debat en els clients, que solen ser oblidats quan es tracta aquesta qüestió.

Sobre el paper, aquest model hauria d'acabar amb l'oferta de treball sexual. Un cop aplicat, tanmateix, no ha estat així, però sí ha aconseguit frenar l'augment de l'oferta. Un altre aspecte a tindre en compte és que la criminalització del client obliga a la treballadora a entrar en una situació (encara) més clandestina. Un

augment de la opacitat en l'exercici del treball sexual sempre serà perjudicial per als drets fonamentals de les treballadores, tal i com argumenta Heim (2011).

Una de les principals debilitats de la posició abolicionista és la generalització. El feminisme abolicionista radical assumeix que les dones, pel simple fet de ser dones, tenim els mateixos interessos (Juliano 2005). Per tant, les seves defensores es veuen capacitades per prendre les decisions més beneficioses per les treballadores sexuals sense tindre-les en compte. Val a dir que, per sort, això no passa en tots els casos.

Una altra tendència de l'abolicionisme radical molt criticada des de la perspectiva pro-drets és la tendència a crear aliances amb partits polítics de dretes, com va ser el cas del moviment antipornografia durant el mandat de Reagan a EEUU (Juliano 2005; Osborne 1988). Aquestes accions també van contribuir a crear una imatge de la sexualitat femenina tendra i no genital, com a oposada a la sexualitat masculina, reforçant així els binarismes patriarcals preexistents (Osborne 1988).

Una altra postura dins del propi abolicionisme, que Heim (2011:242) anomena "abolicionisme mixt o moderat", reconeix moltes de les crítiques que es fan des del moviment pro-drets, i accepta que pot existir el treball sexual voluntari. És la perspectiva adoptada per alguns instruments jurídics a nivell internacional, com la Declaració de Viena sobre l'eliminació de la violència contra la dona.

Moviment pro-drets

La perspectiva pro-drets és un moviment molt més recent que l'abolicionista i, per tant, té menys recorregut teòric, tot i que s'ha desenvolupat bastant en els darrers anys. És des d'aquesta perspectiva des d'on s'ha encunyat el concepte de treball sexual. Es podria dir que el principal objectiu d'aquest moviment és la protecció dels Drets Humans de les treballadores sexuals (Heim 2011; Juliano 2005, 2009).

Tot i que alguns estats permeten l'exercici legal del treball sexual, cap d'ells ha incorporat totes les exigències del moviment pro-drets. Així, les treballadores

sexuals segueixen sense poder gaudir de molts dels drets de que sí disposen altres treballadors.

Una qüestió important des de la perspectiva pro-drets és el reconeixement de que les treballadores sexuals no mantenen relacions sexuals amb els seus clients en el sentit establert habitualment, sinó que es tracta de la provisió d'un servei. Per això mateix, i per la necessitat de que la negociació dels serveis sigui únicament mitjançant consentiment ple, la treballadora sempre manté el dret a rebutjar els clients que ella consideri oportú (Heim 2011).

Una altra de les aportacions d'aquest punt de vista, compartida per l'abolicionisme moderat, és la diferenciació entre treball sexual, trata i tràfic de persones amb finalitats d'explotació sexual. Segons aquestes distincions, la trata no té l'explotació sexual de la víctima necessàriament com a objectiu, ni implica tampoc el traspàs de fronteres. A més a més, la situació de vulnerabilitat de la víctima prové de la força, amenaça o coacció emprada (Heim 2011).

Un cop desvinculat el treball sexual de la trata i el tràfic amb finalitat d'explotació sexual, el moviment pro-drets es centra en la protecció dels Drets Humans de les treballadores sexuals. Entre aquests, es troben el dret a que es reconeguin els ingressos obtinguts a través del treball sexual, l'abolició de les normes que prohibeixen el treball sexual o l'eradicació de la violència institucional contra les persones que exerceixen treball sexual (Heim 2011; Juliano 2009; Juliano and Et Al 2007).

Cal destacar que el cas espanyol no encaixa en cap de les categories anteriors. La legislació espanyola és una excepció pel que fa a la regulació del treball sexual: el Codi Penal persegueix el proxenetisme i la prostitució infantil, així com el tràfic de persones amb finalitats d'explotació sexual, però l'exercici del treball sexual no està explícitament perseguit penalment a l'estat espanyol (Nicolás Lazo, 2007). Tanmateix, tampoc és una activitat reconeguda com a professió ni mitjà de vida, fet que comporta una sèrie de dificultats en la vida quotidiana de les persones que s'hi dediquen. Aquest buit jurídic en què es troben les treballadores sexuals contribueix a que exerceixin en pitjors condicions, així com una major estigmatització social (Juliano 2009).

L'estigma "puta" i l'alteritat

Tal i com assenyala Juliano,

"[L]a desvalorización no es un problema que afecte sólo a los sectores estigmatizados, porque a través de la presión que se ejerce sobre ellos, en realidad lo que se procura, es disuadir a las restantes mujeres de apartarse de la norma. Es decir que la estigmatización de diferentes colectivos de mujeres es un eficaz mecanismo para controlar a las mujeres no estigmatizadas y disuadirlas de infringir los modelos vigentes" (Juliano 2005:82).

A aquest estigma degut a l'exercici de forma no convencional de la sexualitat cal sumar-hi l'estigmatització per motiu de classe social. No hem d'oblidar que la majoria de treballadores sexuals són dones de classe baixa o obrera, i les discriminacions operen de formes diferents en funció de la classe i altres categories com la racialització, també molt important en aquesta temàtica.

A més a més, les treballadores sexuals realitzen un treball no reconegut com a tal a la legislació espanyola. Degut a això, les treballadores poden rebre sous molt inferiors al sou mínim interprofessional, o gaudir d'escassa o nul·la cobertura legal. Aquest problema no afecta només a les treballadores sexuals, sinó a totes les activitats laborals tradicionalment considerades femenines (Juliano 2005).

Segons Ochoa (2004), el fet que algunes treballadores sexuals no compleixin amb l'estètica i la conducta que s'espera d'una "bona ciutadana" contribueix a la constant exclusió de l'exercici dels seus drets fonamentals.

Davant d'aquesta situació, la resposta tradicional ha estat intentar forçar aquestes persones a adoptar el rol de "bones ciutadanes". Si bé és cert que algunes treballadores sexuals adopten aquesta estratègia per facilitar la seva supervivència dins la societat, cal tindre en compte que sempre hi haurà persones que no puguin fingir encaixar en el model (en aquest cas, Ochoa es refereix especialment a les treballadores sexuals trans, que no encaixen en el model cisheteronormatiu de sexualitat/identitat de gènere).

Així mateix, és igualment legítima la postura d'aquelles persones que, podent adoptar el rol de "bones ciutadanes", opten per viure al marge d'aquestes expectatives per decisió pròpia. L'autora aposta per un canvi en el propi concepte de ciutadania, més obert, de forma que no siguin les excloses les que canviïn la seva forma d'estar a l'espai públic. Així, seria el concepte de ciutadania el que s'ampliés per incloure també les persones que viuen als marges (Ochoa 2004).

Una alternativa a aquesta estratègia seria l'ús del que Ochoa anomena "l'escàndol", en el que la treballadora sexual no rebutja l'estigma i la vergonya que se li imposen socialment, sinó que els adopta com a estratègia de supervivència per a interpel·lar i "tacar" als "bons ciutadans" (Ochoa 2004). Podem veure un gran exemple d'aquesta estratègia en organitzacions com Prostitutas Indignadas, i en el seu manifest "Nosotras NO! Carta abierta al abolicionismo" (2016).

Metodologia

Donat que aquesta investigació consisteix, principalment, en una crítica feminista als discursos del poder i acadèmics en l'àmbit criminològic, he apostat per emmarcar-la en la investigació activista feminista (Biglia 2012).

En el seu escrit, Biglia comenta com la psicologia tradicional ha intentat alinear-se amb les ciències naturals i experimentals adoptant l'epistemologia més positivista. Llegint-la, no podia deixar d'apreciar les enormes similituds amb el procés de la criminologia, així com de moltes altres ciències socials. La necessitat de fingir que els resultats que s'obtenen en les investigacions socials són tant incontestables com els de les investigacions en ciències "exactes", habitualment a costa d'una major representació dels col·lectius més marginals, és el que m'impulsa en gran part a prendre aquest compromís.

Degut a que en aquesta investigació un dels meus objectius és visibilitzar el discurs de les treballadores sexuals, em sembla especialment important el que reflexa Biglia en el següent fragment:

“Aunque la visión desde abajo pueda enriquecer el conocimiento en tanto que ‘novedosa’ en los espacios reconocidos de producción del mismo, no hay que romanticizar las posiciones de las subyugadas que no son ‘inocentes’. Por esta razón hay que apostar por una objetividad feminista que reconozca la parcialidad de las miradas de cada sujeto y reivindique la propia mirada situada como una de las posibles y con valor equipolente a las otras” (Biglia 2012:207).

Així mateix, durant la investigació m'he centrat en els onze requisits que estableix Biglia per tal d'assegurar que es tracta d'una investigació activista feminista (Biglia 2012):

1. Compromís per al canvi social: l'objectiu de la investigació és una crítica als discursos del poder a partir d'un marc feminista interseccional, i en comparació al discurs d'una treballadora sexual. Considero que posar al mateix nivell els discursos acadèmics i del poder i els discursos de les treballadores sexuals és una manera "d'embrutar" la màcula de l'acadèmia.

2. Trencament amb la dicotomia públic/privat: el documental analitzat és una autobiografia de Mónica en la que ens mostra, sense vergonya ni (gaire) ficció, el seu dia a dia en el treball sexual.
3. Relació d'interdependència entre teoria i pràctica: tal i com es justifica més endavant, la metodologia s'ha seleccionat per a que sigui coherent amb l'aproximació teòrica inicial.
4. Reconeixement de la perspectiva situada: la meua posició com a investigadora ha estat explicitada des de l'inici de la investigació.
5. Assumpció de responsabilitats: donat que en aquest treball analitzo discursos del poder i un documental autobiogràfic, de manera que em centro en fonts secundàries per obtenir la informació. De totes maneres, em responsabilitzo de les meves interpretacions d'aquests discursos, que podrien estar esbiaixades per la meua postura personal.
6. Valoració i respecte cap a totes les subjectivitats implicades: tot i que no estic d'acord amb tot el que s'afirma als diferents discursos analitzats, he procurat fer-ne una crítica constructiva.
7. Posada en joc de totes les dinàmiques de poder que intervinguin: he procurat ser conscient de totes les dinàmiques de poder existents en el treball; no només pel que fa als discursos analitzats, sinó pel que fa a les meves pròpies subjectivitats.
8. Obertura a les modificacions durant el procés: el disseny metodològic d'aquesta investigació és flexible, i permet canvis en els conceptes en tot moment. De fet, la metodologia plantejada inicialment dista molt de la que finalment he implementat: he canviat l'anàlisi d'entrevistes per l'anàlisi d'un documental autobiogràfic.
9. Reflexivitat, autocrítica: hi ha un fragment dedicat a limitacions del treball i aspectes a millorar a l'apartat de reflexions finals.
10. Sabers col·lectius: el fet de que aquesta investigació estigui pensada per esdevenir el meu Treball de Fi de Màster m'impedeix elaborar-la en coautoria amb les treballadores o altres col·lectius. És per això que la

única forma de col·lectivitat en aquest cas és a través dels discursos analitzats.

11. Redefinició dels processos de validació del coneixement: en aquest sentit, he procurat posar èmfasi en la valoració dels discursos no acadèmics com a discursos igualment vàlids.

Pel que fa a l'aproximació metodològica, he tingut clar des del principi que es tractarà d'una aproximació qualitativa. La investigació es centrarà en el discurs de Mónica al documental, i la metodologia qualitativa és la més adequada per recollir i analitzar aquest tipus d'informació. A més a més, la metodologia ha d'estar lligada a l'aposta epistemològica per tal de dur a terme una investigació coherent (Sautu et al. 2005).

Inicialment, la metodologia plantejada incloïa les entrevistes qualitatives semi-estructurades per tal de recollir els discursos de les treballadores sexuals sobre la seva realitat laboral, així com altres aspectes de la seva quotidianitat. Tanmateix, degut a la falta de recursos econòmics i temporals he hagut de canviar el plantejament metodològic.

Així doncs, utilitzaré l'anàlisi de discursos com a eina principal de treball, tant per als discursos acadèmics i del poder com per al documental analitzat. Els textos escollits han estat seleccionats en base al seu impacte en les polítiques públiques referents al treball sexual. També hi ha influït un element temporal: donat que m'interessen els discursos criminològics, he seleccionat textos des de Lombroso, considerat el creador de la criminologia, fins l'actualitat, passant per textos de Aleksandra Kol-lontai, Mujeres Libres i Antonio Vallejo-Nágera.

Discursos des de dalt: el poder i l'acadèmia

Cesare Lombroso: les dones atàviques

Cesare Lombroso era un psiquiatra italià d'origen jueu, considerat el pare de la criminologia com a ciència. Els seus estudis es basaven en la "frenologia", l'estudi del crani de les persones com a determinant de la seva criminalitat. Va ser, juntament amb Enrico Ferri i Raffaele Garófalo, el fundador de la *scuola positiva*, que va tenir un gran impacte sobre la redacció dels codis penals europeus.

Les teories de Lombroso es basen en la idea que les característiques físiques visibles informen sobre la personalitat i la criminalitat de les persones. Als dos textos analitzats, l'autor fa èmfasi en la comparativa entre diferents grups de dones: a "Los criminales", compara les treballadores sexuals amb les dones que roben, considerant-les els principals exemples de dones delinqüents; a "The female offender", Lombroso i Ferrero feien servir categories lleugerament diferents, dividint les dones estudiades entre dones "normals", dones delinqüents i treballadores sexuals.

Abans de prosseguir amb l'anàlisi dels textos, i per entendre les teories de Lombroso, és necessari parlar breument de la seva categorització dels delinqüents. Per a l'autor, els delinqüents es poden classificar en cinc categories principals, tot i que alguns autors consideren que existeixen subcategories: delinqüents nats ("atàvics"), delinqüents bojós, delinqüents amorals, delinqüents ocasionals i delinqüents passionals.

Ferrero i Lombroso (1898) afirmen que no és habitual que les dones siguin delinqüents nates, però les que encaixen en aquest tipus són més intel·ligents i manipuladores. Els autors creuen que aquesta major habilitat es deu a la falta d'altres capacitats per cometre els delictes, és a dir, han de ser més intel·ligents per tal de poder convèncer algú que cometi el delicte per elles. Pel que fa a les treballadores sexuals, Ferrero i Lombroso asseveren que es tracta de les delinqüents nates menys intel·ligents.

Segons els autors, la majoria de dones delinqüents formen part de la categoria de delinqüents ocasionals: "In them perversity and vice are of milder form, and

there is no want of the higher virtues of the sex, such as chastity and maternal love" (Ferrero i Lombroso 1898:192). Així mateix, les dones delinqüents tindrien un sentit molt fort de la castedat, horroritzant-se quan s'assabenten de que a les presons entraran en contacte amb treballadores sexuals. Segons Ferrero i Lombroso, existeix una animositat entre les dones delinqüents i les treballadores sexuals, ja que les treballadores sexuals s'enorgulleixen de no haver robat mai.

Aprofundint en la diferenciació entre treballadores sexuals i dones delinqüents, Lombroso afirma les treballadores sexuals es caracteritzen per "la pereza y la carencia total de sentido moral" (Lombroso 1911: 28). Les dones delinqüents, en comparació, es defineixen com a molt treballadores, més estables i serioses que les treballadores sexuals.

A més a més, Lombroso destaca que els anàlisis anatòmics mostren que les dones delinqüents tenen menys "degeneracions físiques" que les treballadores sexuals. L'autor també destaca que les dones delinqüents tenen més fills que les treballadores sexuals, fet que les fa més pròximes a les dones "honrades" (Lombroso 1911:30). No és l'única vegada que Lombroso utilitza l'instint maternal i la cura dels fills com a característica definitiva de les dones "de bé"; l'autor evidencia constantment una forma de pensar molt misògina i encarada a l'ideal de "l'àngel de la llar".

Una altra diferència destacada per Lombroso és el major nivell intel·lectual i moral de les dones delinqüents en comparació a les treballadores sexuals: "La ladrona tiene más amor propio, su espíritu es más vigoroso; ella es más enérgica y lucha con mayor resolución en el combate por la existencia. No es perezosa y por ello no la aterra el trabajo" (Lombroso 1911:31). Al llarg del text, Lombroso menciona múltiples vegades l'aversion de les treballadores sexuals a la feina, així com la seva ganduleria. L'autor també afirma que les dones delinqüents mostren més resistència a cometre els delictes i a recordar-los, a diferència de les treballadores sexuals (Lombroso 1911). A part de que aquesta conceptualització implica que no considera que el treball sexual sigui una feina, també s'hi pot entreveure la idea catòlica del penediment i la redempció dels pecats a través de la feina.

A "The female offender" (1898), Ferrero i Lombroso afirmen que els cranis de les dones delinqüents s'assemblen més als dels homes (tan delinqüents com "normals") que als de les dones "honrades"; també mostren un aspecte més masculí que les dones "normals": "for what we look for most in the female is femininity, and when we find the opposite in her we conclude as a rule that there must be some anomaly" (Ferrero i Lombroso 1898:112). Cal destacar que els autors puntualitzen que les "anomalies" presents en les treballadores sexuals no afecten a la bellesa física, tot i que en realitat indiquen "més degeneració": tenen el nas més recte i no tenen arrugues a la cara, però són molt peludes, i tenen la mandíbula gran i les dents tortes (Ferrero and Lombroso 1898:85).

Tanmateix, Ferrero i Lombroso es troben amb un problema durant el seu estudi de les dones delinqüents: no encaixen en la seva teoria. En diversos moments al llarg de "The female offender", es veuen obligats a admetre que les dones delinqüents i les treballadores sexuals que estudien no mostren massa diferències físiques respecte de les dones "normals" (Ferrero i Lombroso 1898). Per tal de justificar la veracitat de la seva teoria, els autors presenten diferents arguments: la menor evolució de les dones respecte als homes, la selecció sexual, la menor inclinació congènita de les dones al delictes i la menor activitat del còrtex cerebral de les dones.

Pel que fa a la menor evolució de les dones, els autors l'expliquen en base a la major responsabilitat de les dones de cuidar la família, fet que suposa un estil de vida més sedentari i amb menys contacte amb el medi ambient, de forma que la selecció natural no les afecta tant com als homes (Ferrero i Lombroso 1898). Aquesta menor evolució de les dones respecte als homes provoca que l'"atavisme" de les dones delinqüents no sigui tant evident com en els homes, ja que no s'allunyen tant de les dones "normals".

En tot això també hi influeix la selecció sexual, que segons els autors només és exercida pels homes. Donat que el que ells defineixen com a mostres físiques d'"atavisme" concorda, convenientment, amb el no compliment dels cànons de bellesa de l'època, afirmen que les úniques "anomalies" que han pogut prevaldre en les dones atàviques són aquelles que no les fan menys desitjables (Ferrero i Lombroso 1898).

La menor tendència a la delinqüència de les dones és, segons els autors, conseqüència del seu major atavisme. Les dones, afirmen, són per natura menys feroços que els homes. A més a més, la majoria de dones delinqüents són delinqüents ocasionals, que no mostren característiques físiques distintives. Segons Ferrero i Lombroso, inclús les dones delinqüents nates no solen cometre delictes com a autores principals, sinó que es tracta de “an adulteress, a calumniator, a swindler, or a mere accomplice –offences, every one of them, which require and attractive appearance, and prohibit the development of repulsive facial characteristics” (Ferrero i Lombroso 1898:110).

En referència a la menor activitat del còrtex cerebral en les dones, Ferrero i Lombroso afirmen que això fa que les dones atàviques tendeixin més a l'epilèpsia motora i histèrica o a les anomalies sexuals enlloc de tendir al delicte com els homes (Ferrero i Lombroso 1898). Tanmateix, no expliquen aquest fet en més profunditat, ni estableixen els mecanismes pels quals arriben a aquesta conclusió.

Per acabar d'arrodonir la seva teoria, els autors afirmen que el major nombre de característiques atàviques de les treballadores sexuals respecte a les dones delinqüents es deuen a que “The primitive woman was rarely a murderess; but she was always a prostitute, and such she remained until semi-civilised epochs” (Ferrero i Lombroso 1898:111).

Altres característiques que els autors associen a les treballadores sexuals són l'obesitat i els tatuatges, ambdós factors relacionats amb l'atavisme. Segons Ferrero i Lombroso, les societats africanes i oceàniques (ells les denominen “primitives”) contemplen l'obesitat i la decoració pictòrica del cos com a cànons de bellesa. Així doncs, la suposada major obesitat de les treballadores sexuals i la seva tendència a tatuar-se serien signes del seu major atavisme.

Totes aquestes explicacions i teories no serien més que una anècdota enmig de les corrents acadèmiques del segle XIX, si no fos per l'enorme impacte que van tenir aquestes teories sobre la redacció dels primers codis penals. A més a més, cal tenir en compte que, tot i que no tenien gaire fonament científic ni tan sols per als estàndards de l'època, aquesta branca de pensament ha tingut molta influència en l'acadèmia criminològica. De fet, molts dels postulats de Lombroso

van ser adoptats sense gaires modificacions per Vallejo-Nágera, com exposaré en l'apartat dedicat al psiquiatra franquista; inclús avui en dia segueix havent corrents acadèmiques que intenten adaptar les teories de Lombroso a l'actualitat, amb més o menys èxit.

Aleksandra Kol-lontai: el proto-abolicionisme soviètic

Aleksandra Kol-lontai va ser Comissaria del Poble de Benestar Social durant el primer govern soviètic, del qual va ser l'única dona en formar-ne part. Tal i com destaca Gemma Nicolás (2007), es tracta de l'autora que ha pogut harmonitzar amb més èxit els pensaments marxistes i feministes. Després del seu breu pas pel govern soviètic, va ser apartada de la política degut a la seva pertinença a Oposició Obrera, una sector opositor dins del partit.

Des de la perspectiva marxista, la prostitució és un mal de la societat capitalista, causat principalment per motius econòmics. Segons el discurs oficial, a la URSS dels anys 30 s'havia eliminat la prostitució. Aquest "assoliment" es va aconseguir a través de la creació dels "profilactòriums", o centres de "rehabilitació" per a treballadores sexuals, l'objectiu principal dels quals era la reeducació d'aquestes dones per convertir-les en obreres (Cluver 1937; Kol-lontai 1921).

L'entrada de les dones a aquests profilactòriums, on solien romandre durant dos anys, era voluntària, prèvia mediació de treballadores socials (Cluver 1937). Un cop finalitzat el tractament inicial, de dues setmanes, per curar les possibles malalties venèries, es començava a instruir a les internes: en el cas que fossin analfabetes, rebien educació primària ordinària, en la resta de casos, se'ls ensenyava algun ofici. Cal destacar que, mentre treballaven als profilactòriums, les dones rebien el mateix sou que una obrera, descomptant-ne una part per al menjar i l'allotjament (Cluver 1937).

Segons Cluver (1937), l'elevada taxa d'ocupació femenina que hi havia a la URSS era la principal causa de la desaparició de la prostitució. Així mateix, l'autor destaca la importància de que a la URSS les dones cobressin el mateix que els homes pel mateix treball, i de les baixes per maternitat pagades (56 dies abans i després del part per a les treballadores manuals, 42 dies abans i després

del part per a les treballadores no manuals). L'autor també menciona altres factors, com al facilitació dels divorcis o la propaganda estatal, tot i que els dóna menys rellevància en comparació als factors purament econòmics (Cluver 1937).

Segons el discurs que Kol-lontai va pronunciar el 1921 sobre el treball sexual, aquest és una herència del règim tsarista-capitalista. L'autora critica la passivitat del govern a l'hora de legislar sobre la prostitució, ja que en aquell moment encara no s'havien posicionat sobre el treball sexual: les lleis tsaristes estaven abolides, però no n'hi ha via de noves per substituir-les. Això va causar un moment de desregulació, de manera que les actuacions oficials variaven en funció de la zona: hi havia llocs on la policia detenia les treballadores, llocs on hi havia prostíbuls sense necessitat d'ocultar-los, i altres on les treballadores sexuals eren detingudes i tancades a camps de treball (Kol-lontai 1921).

Segons Kol-lontai,

“Prostitution is a phenomenon which is closely linked with unearned income, and it thrives in the epoch dominated by capital and private property. Prostitutes, from our point of view, are those women who sell their bodies for material benefit; [...] prostitutes are all those who avoid the necessity of working by giving themselves to a man, either on a temporary basis or for life” (Kol-lontai 1921).

Aquesta definició de prostitució permet deduir també la seva definició de treball, centrada principalment en el treball de mercat i productiu. Tanmateix, cal destacar que cuidar nens sí es considera una activitat productiva per a les dones. Tot i que és admirable que es reconegués el treball reproductiu (o una part del treball reproductiu) com a important, no hem d'oblidar que en aquest cas s'estan reforçant una vegada més els rols de gènere tradicionals, i enfrontant les figures de dona-mare i dona-puta com a principals exemples de la conducta femenina.

També em sembla especialment interessant l'ús de l'expressió “sell their bodies for material benefit”. El concepte de “vendre el propi cos” sempre apareix en algun moment quan s'obre el debat del treball sexual, però considero que és una expressió fal·laç utilitzada de forma interessada, en funció de la perspectiva de qui l'afirma. Per què es considera que “venen el seu cos” les persones que treballen amb unes parts del cos, però no amb altres? Per què “ven el seu cos”

qui treballa amb els pits, amb la vagina, però no qui treballa amb la veu, o les mans, o els peus? És més, en ocasions ni tan sols cal canviar de part del cos, sinó que depèn de per a què es fa servir el cos.

Tal i com explica Despentès, “si lo vendía diez veces seguidas, quería decir que no se rompía por el uso. Este sexo me pertenecía a mí sola, no perdía valor a medida que servía, y podía ser rentable” (Despentès 2012:32).

“And what, after all, is the professional prostitute? She is a person whose energy is not used for the collective; a person who lives off others, by taking from the rations of others. Can this sort of thing be allowed in a worker’s republic? No, it cannot. [...] from the point of view of the national economy the professional prostitute is a labour deserter. For this reason we must ruthlessly oppose prostitution” (Kol-lontai 1921).

Segons Kol-lontai, el treball sexual com a fenomen social canvia radicalment amb el sorgiment del capitalisme. El que abans era considerat natural i legal, un mecanisme que permetia que les dones fossin fidels als seus marits (perquè les infidelitats dels homes es produeixen amb les prostitutes) i que les filles es mantinguessin castes (en definitiva, per al manteniment del matrimoni), es converteix en un recurs al que recorren les dones treballadores per compensar els seus sous baixos.

En congruència amb aquesta perspectiva, Kol-lontai es posiciona totalment en contra de les teories biologicistes de Lombroso:

“If the bourgeois academics of the Lombroso-Tarnovsky school were correct in maintaining that prostitutes are born with the marks of corruption and sexual abnormality, how would one explain the well-known fact that in a time of crisis and unemployment the number of prostitutes immediately increases?” (Kol-lontai 1921).

Una altra de les preocupacions del govern soviètic respecte al treball sexual és el contagi de malalties de transmissió sexual, segons Kol-lontai, tot i que ella

mateixa admet que el moviment de tropes és un altre factor important en aquest aspecte¹.

Kol-lontai també argumenta que el treball sexual elimina la solidaritat de classe entre dones i homes:

“Prostitution destroys the equality, solidarity and comradeship of the two halves of the working class. A man who buys the favour of a woman does not see her as a comrade or as a person with equal rights. [...] The contempt he has for the prostitute, whose favours he has bought, affects his attitude to all women. The further development of prostitution [...] strengthens the inequality of the relationships between the sexes” (Kol-lontai 1921).

Un cop exposades les motivacions del govern soviètic per actuar respecte al treball sexual, Kol-lontai passa a descriure quines seran aquestes actuacions. La ponent explica que, en les reunions on es discutien les possibles vies d'actuació, es va debatre sobre la persecució penal de la prostitució, de forma que aquesta passaria a ser delicta. Tanmateix, el Departament Central de la Dona s'hi va posicionar en contra, ja que des de la seva perspectiva les treballadores sexuals no es diferenciaven en res de la resta de desertors laborals, com les dones que no treballen i depenen econòmicament dels seus marits. Així doncs, es va resoldre tractar-les com a la resta de desertors laborals: dirigint-les a la xarxa de seguretat social, on se les derivaria cap a al Comissariat encarregat del desplegament de la mà d'obra o a un hospital o sanatori (Kol-lontai 1921).

Així mateix, es va contemplar la idea de castigar els clients, però degut a la definició de prostitució, que incloïa les dones mantingudes pels seus marits i les que intercanviaven sexe per favors diversos, resultava molt difícil determinar quins homes eren clients de treballadores sexuals i quins no (Kol-lontai 1921). Tanmateix, sí es va acceptar penalitzar les persones que es luressin de la prostitució d'altres (Nicolás Lazo 2007).

¹ En aquest sentit, Kol-lontai afirma que quan les tropes de l'Exèrcit Roig ocupen un poble, es produeixen “relacions lliures” entre els soldats i les dones que han quedat al poblat (Kol-lontai 1921). No puc evitar expressar el meu escepticisme cap a aquesta nomenclatura, especialment degut a l'habitualitat de les violacions en escenaris bèl·lics.

En definitiva, la postura de Kol-lontai respecte al treball sexual va suposar un gran avanç teòric, ja que per primera vegada els pensaments marxista i feminista semblaven poder encaixar. A més a més, aquesta línia teòrica no va quedar en el buit: moltes agrupacions i teòriques feministes van poder ajudar-se de les bases que va crear Kol-lontai per tal de seguir avançant en la teorització del treball sexual des de perspectives no hegemòniques.

Mujeres Libres: el treball sexual i la Guerra Civil

Mujeres Libres va ser una organització anarquista feminista fundada l'abril de 1936. Tot i que no va ser una organització sorgida de la Guerra Civil, el fet que es fundés poc abans va determinar molt les seves línies d'actuació. El seu objectiu principal era l'alliberament de les dones, especialment de les dones obreres (Nash 1976).

Tot i que a principis de la Guerra Civil hi havia dones milicianes al front, aquesta situació va canviar ràpidament. La inflexibilitat dels rols de gènere va causar que inclús organitzacions antifeixistes femenines afirmessin que la natural "dolçor" de les dones, així com la seva falta d'entrenament militar i poca experiència amb les armes, feien que el front no fos el lloc adequat per a elles. A aquests arguments, de seguida se'ls van afegir les acusacions de prostitució. Tal i com destaca Nash (1999), aquestes acusacions, que van arribar a vincular-les a grups feixistes infiltrats, van ser determinants per tal que les milicianes tornessin a la rereguarda.

La postura de Mujeres Libres en referència a la prostitució és hereva de la de Kol-lontai, comentada a l'apartat anterior. Cal destacar, però, una diferència important: en el cas de Mujeres Libres, no es menciona la cura de criatures com a ocupació "productiva" per a les dones. Per a elles, la forma més eficient d'eliminar el treball sexual és aconseguir la independència econòmica de les dones:

“Son necesarias una libertad y una igualdad económicas: una igualdad de salarios, una igualdad de sueldos, una igualdad de acceso a los medios trabajadores de todas clases. He aquí esto tan repetido, tan escuchado, y que es la base de las acciones contra la

prostitución. [...] Es una verdad axiomática que los deberes de trabajadora y de “ama de casa” se excluyen mutuamente” (Mujeres Libres 1937:20).

Una altra tendència comuna entre la Segona República i la URSS de principis de segle era la consideració del treball sexual com la principal causa de les malalties venèries, així com l'enfocament des d'una perspectiva eugènica i higienista (Nash 1999).

Mujeres Libres no era, ni molt menys, l'única agrupació femenina en mantenir aquest discurs. Durant la guerra civil, l'augment de contagis de malalties venèries entre els soldats va causar una autèntica alarma social al respecte, i tant altes instàncies com els grups femenins més insurreccionals van vincular aquest fenomen amb la prostitució (Nash 1999). Aquesta concepció social de la treballadora sexual com a perillosa per a la salut pública va suposar que alguns grups d'higienistes republicans i anarquistes assenyalessin a totes les dones com a culpables de la situació; una mostra més de com l'estigma “puta” s'aplica a totes les dones per igual, per tal de controlar la seva sexualitat.

Va ser aquesta mateixa organització la que va crear el projecte dels “Liberatorios de prostitución”, una mena de centres de rehabilitació per a treballadores sexuals. Segons Mujeres Libres, “en ellos se desarrollará el siguiente plan:

1. Investigación y tratamiento médico-psiquiátricos.
2. Curación psicológica y ética para fomentar en las alumnas un sentido de responsabilidad.
3. Orientación y capacitación profesional.
4. Ayuda moral y material en cualquier momento que les sea necesaria, aun después de haberse independizado de los liberatorios.” (Mujeres Libres 1936:8).

Aquests centres semblen compartir bastants principis amb els “profilactoriums” de la URSS, comentats a l'apartat anterior. L'ús d'expressions com “curación ética” i “sentido de responsabilidad”, entre d'altres, permeten veure que aquestes institucions es creaven a partir d'una concepció maternalista i infantilitzadora de les treballadores sexuals, vistes com persones vulnerables a les que cal protegir de les seves pròpies decisions.

Tanmateix, Nash assenyala que el discurs de Mujeres Libres respecte del treball sexual va avançar, amb el temps, un pas més que la resta:

“Mujeres Libres condenó enérgicamente la opresión sexual interclasista que ejercían los hombres sobre las mujeres, contradiciendo de ese modo la idea predominante en la izquierda de que la prostitución era una institución burguesa. [...] Mujeres Libres iba más allá de los argumentos convencionales de la izquierda al construir una nueva categoría de mujeres como colectivo social. [...] Acabar con las diferencias entre mujeres “decentes” y prostitutas crearía un vínculo de género entre todas ellas” (Nash 1999:165).

La importància i novetat d'aquest enfocament radica en què, fins al moment, quan s'intentava apel·lar a les dones per a que participessin en els moviments antifeixistes, sempre era referint-s'hi com a “esposes de” i/o “mares de”. La intenció de Mujeres Libres de crear una categoria de gènere transversal, incloent per a totes les dones, demostra que realment es van avançar al pensament de l'època, ja que era estrany que moviments d'esquerres fessin referència a altres opressions que no fossin les de classe. En tractar la prostitució no com una institució burgesa, sinó com un problema social causat per homes, tant burgesos com obrers, Mujeres Libres està afirmant que els homes obrers poden oprimir a les seves companyes de classe; en aquell moment, es tractava d'un pensament realment revolucionari.

Antonio Vallejo-Nágera: la repressió nacional-catòlica²

Antonio Vallejo-Nágera va ser un psiquiatra militar, cap dels Serveis Psiquiàtrics de l'exèrcit revoltat, que va dotar el règim franquista de la base “científica” necessària per a justificar els seus mètodes repressius. A canvi dels seus serveis, es va crear per a ell el Gabinet d'Investigacions Psicològiques, on podia dur a terme els seus experiments (Nicolás Lazo 2007).

² Degut a la dificultat per accedir a la informació necessària, aquest apartat ha quedat més curt que els anteriors; fer una investigació més profunda requeriria més recursos historiogràfics, com consultes a arxius especialitzats. És un apartat propi per la seva rellevància històrica i teòrica.

El règim franquista va reglamentar de nou la prostitució l'any 1941, a pesar de les tensions que això suposaria amb la vessant més catòlica del règim. Aquestes tensions, originades per la insuficiència de les mesures de control que s'havien establert, van resultar en la creació de nous mecanismes de control i de nous usos de mecanismes de control ja existents:

“A las cárceles convencionales (para prostitutas acusadas de algún delito, político o común) se les añadieron dos instituciones de nueva creación: los reformatorios del Patronato de Protección a la Mujer (para prostitutas adolescentes) y las Cárceles Especiales para Mujeres Caídas (para las prostitutas adultas problemáticas o que ejercieran fuera del control de las autoridades)” (Bandrés, Zubieta, i Llavona 2014:1668).

L'objectiu principal d'aquestes “presons per a dones caigudes” era la reeducació de les treballadores sexuals segons la moral franquista (Bandrés, Zubieta i Llavona 2014). Amb les tendències biologicistes i higienistes de Vallejo-Nágera, el focus del discurs oficial es va moure, de nou, del treball sexual a les dones que l'exercien.

El pensament teòric de Vallejo-Nágera respecte el treball sexual no dista molt del de Lombroso, tot i que passen més de tres dècades entre l'obra d'un i la de l'altre. A continuació, un exemple:

“La debilidad mental de las prostitutas profesionales había llamado la atención hace algunos años, observándose también que la degradación sobrevenía por propio impulso, sin motivaciones externas. Más del 50 por 100 de las ramerías son deficientes mentales, unas eréticas, otras apáticas, algunas sensitivas, casi todas amorales” (Vallejo-Nágera 1937:133)

Com es pot apreciar, Vallejo-Nágera posa èmfasi en el component psico-biològic de la treballadora sexual. No s'entén el treball sexual com una conseqüència de la realitat social, sinó com un defecte psicològic o moral de les dones que l'exerceixen. Un altre punt en comú amb Lombroso és la misogínia extrema que

es desprèn del seu discurs, comparant sovint la personalitat de les dones amb la dels nens o els animals³.

Aquesta persecució de les treballadores sexuals no va acabar amb el règim franquista; la Llei 16/1970, de 4 d'agost, sobre Perillositat i Rehabilitació Social va seguir en vigor fins ben entrada la transició, tot i que se'n van fer algunes reformes menors⁴.

Les teories biologicistes van anar perdent a la resta d'Europa i Estats Units popularitat al llarg de les següents dècades, en benefici de teories centrades en factors socials i culturals. Degut al règim franquista, l'estat espanyol va romandre aïllat d'aquestes noves perspectives. Tanmateix, cap als anys 80 les teories deterministes van tornar a guanyar certa popularitat...

El retorn de Lombroso? La personalitat impulsiva

La perspectiva biologicista ha tornat a guanyar certa popularitat en les últimes dècades, especialment en certs sectors de la psicologia de la personalitat. En aquest retorn al determinisme, el discurs sembla canviar poc respecte de Lombroso o Vallejo-Nágera: el canvi més aparent és la introducció del concepte d'impulsivitat com a tret de personalitat heretat genèticament, que ha ocupat el lloc de l'atavisme.

“[...] Wilson-Herrnstein consideran que su relación [de la impulsividad] con la delincuencia deriva de que la persona impulsiva tiene menos capacidad de diferir el logro de las recompensas y prefiere un placer pequeño y arriesgado, pero inmediato, a un placer con menos riesgos, pero lejano. En la medida que el delito produce normalmente una recompensa inmediata, la persona impulsiva tiene más probabilidades de delinquir” (Wilson i Herrnstein (1985:175), citat a Larrauri Pijoan i Cid Moliné 2001:73).

³ Tot i que menciono principalment la misogínia degut a la temàtica del treball, cal destacar també el racisme, edadisme i especisme dels escrits de Vallejo-Nágera.

⁴ Parlaré de la Llei de Perillositat i Rehabilitació Social en més profunditat a l'anàlisi del documental “Mónica del Raval”.

Em sembla important destacar que la cita anterior ha estat extreta del llibre que es feia servir l'any 2011 a l'assignatura dedicada a l'estudi de les teories criminològiques al Grau en Criminologia; és un dels primers textos que vaig llegir sobre aquesta disciplina cursant els meus estudis. Tot i que el pensament de Lombroso s'estudia per raons històriques, també s'explica com hi ha idees que poden adaptar-se a l'actualitat.

Aquest discurs resulta molt semblant al discurs que feien tant Lombroso com Vallejo-Nágera sobre les treballadores sexuals, sempre definides com a dones intrínsecament diferents de les dones "normals". En aquest sentit, canvia l'ús de la terminologia, però no el contingut de fons: enlloc de parlar de "debilitat mental" es parla de "personalitat impulsiva", però en tots dos casos es tracta de diferenciar la persona "normal" de la persona "desviada".

El fet que es fonamenti aquesta diferenciació en factors biològics o genètics comporta necessàriament una patologització del delicte i del treball sexual. El que es podia resoldre, segons altres perspectives, amb més polítiques socials, ara només té solució a través dels hospitals psiquiàtrics o la medicalització de la persona. Això implica també que no hi ha res que la persona estigmatitzada pugui fer per canviar aquest estat de perillositat, excepte conformar-se a la norma i acceptar el càstig.

S'han fet diversos estudis sobre la personalitat de les treballadores sexuals des d'aquesta perspectiva. L'estudi analitzat, "The personality of prostitutes" (O'Sullivan, Zuckerman, i Kraft 1996), es va fer amb una mostra de 32 treballadores sexuals que exercien en carreteres de Delaware. Es comparen amb un grup de control de dones que treballen a temps complet a la cafeteria de la Universitat de Delaware.

L'estudi consistia en un test de personalitat, amb respostes tipus vertader/fals, una entrevista semiestructurada i una entrevista no estructurada. Cal destacar que els investigadors pressuposen que les treballadores entrevistades consumeixen drogues, i han comès altres delictes, incloent l'exercici de treball sexual, que a Estats Units encara està penalitzat.

Els autors informen que, abans de procedir a la investigació, van tenir contacte amb les treballadores sexuals durant un període de dues setmanes "for the

purpose of gaining the trust of the group, their pimps, area drug dealers, and the state and county police" (O'Sullivan et al. 1996:446).

Pel que fa als resultats, els investigadors confirmen la seva hipòtesi: les treballadores sexuals tenen més tendència a la impulsivitat que les altres treballadores. Cal tenir en compte, però, que les diferències entre unes i les altres disminueixen molt quan es corregeix l'efecte de l'edat i el nivell educatiu, ja que les treballadores sexuals són més joves i amb menys estudis que la resta.

Tanmateix, a l'estudi no s'aprofundeix en la definició d'impulsivitat, ni en la construcció metodològica que permet calcular-la amb exactitud matemàtica. A més a més, en cap moment es menciona si els investigadors poden tenir algun biaix que pugui afectar la investigació. Es tracta d'un estudi feble metodològicament, inclús si deixem de banda el qüestionament a l'epistemologia hegemònica.

Durant la discussió dels resultats, els autors afirmen que era esperable que les treballadores sexuals fossin més impulsives, ja que el treball sexual és una activitat arriscada ("risky activity") (O'Sullivan et al. 1996:448). També destaquen com a mostra d'impulsivitat i perillositat que moltes de les treballadores entrevistades "did not have the protection of pimps" (O'Sullivan et al. 1996:448), pressuposant que la funció principal dels proxenetes és la seguretat de les treballadores, i no la seva explotació econòmica, i alhora menyspreant la seva capacitat de protegir-se de forma autogestionada.

També afegeixen una sèrie de trets de personalitat suposadament relacionades amb l'exercici del treball sexual:

"The most salient finding from previous studies is the indication of psychopathy and impulsivity in prostitutes, particularly those of the street walker types. Antisocial traits are particularly prevalent in the prostitutes who are also drug abusers, particularly cocaine abusers" (O'Sullivan et al. 1996:447).

Aquest fragment relaciona directament la impulsivitat amb la psicopatia, el consum de drogues amb les conductes antisocials, i tot això amb l'exercici del treball sexual. Segons els autors, aquestes característiques són més

accentuades en les treballadores sexuals que exerceixen al carrer, és a dir, les més visibles i estigmatitzades. Aquesta mena d'articles contribueixen a la deshumanització de les treballadores sexuals, alienant-les en la seva alteritat, reduint-les a una sèrie de símptomes incurables i perillosos per a tota la societat.

En definitiva, aquesta conceptualització de les treballadores sexuals com infrahumanes, perilloses, incurables i impulsives suposa un retorn al concepte d'atavisme, aquest cop adaptat al segle XXI.

Estudis com aquest demostren que les idees misògines i putofòbiques de Lombroso no estan, ni molt menys, enterrades. És important tenir en compte que aquests discursos no es troben mai en el buit: les definicions i els conceptes que es fan servir a l'acadèmia molt sovint tenen efectes sobre les polítiques que finalment s'implementen.

Un factor comú a tots els discursos analitzats en aquesta part del treball, es defensin des de la postura que es defensin, és que no consideren el que les implicades, les treballadores sexuals, tenen a dir al respecte. Considero que si es vol fer un estudi des d'una perspectiva veritablement crítica sobre el treball sexual, deixant de banda el debat abolicionisme/laboralisme, cal escoltar sempre les veus de les treballadores.

Discursos des de baix: Mónica del Raval

L'objectiu d'aquest apartat és contraposar el discurs de les treballadores sexuals als discursos del poder analitzats a l'apartat anterior. Concretament, he escollit "Mónica del Raval", un documental autobiogràfic dirigit per Francesc Betriu, com a eina discursiva.

La Mónica va arribar a Barcelona ara fa 30 anys (tot i que en el documental encara en feia 20), i des de llavors exerceix treball sexual als carrers del Raval. Al barri, és coneguda per la seva desimboltura i la seva estètica, molt cridanera i diferenciada de la d'una dona normativa.

Vida familiar

Original d'un poble de Ciudad Real, la seva família va anar a viure a Alcàsser, a València, buscant millors condicions econòmiques. Mónica, llavors coneguda com Ramona Coronado, va ser una alumna excel·lent, tal i com recorda un dels seus professors de l'institut, entrevistat al documental.

Les germanes de Mónica, Gracia i Jaime, recorden que els nois del poble solien perseguir-la:

"Els meus amics... Es burlaven, es burlaven, i anaven darrere d'ella, també. I ho passava molt... Cada vegada que anava a la classe, hi havia comentaris i t'havies de callar", comenta Jaime (Betriu 2009:9'16").

"Nosaltres ho passàvem molt malament, perquè tota la gent del poble es reia de nosaltres. Perquè si ella era... una fulana, la germana també ho era, i els germans eren tots maricons. I a nosaltres això ens va marginar, molt", explica Gracia (Betriu 2009).

Mónica era conscient de que la seva família no estava d'acord amb la seva manera de viure la seva sexualitat. Tanmateix, en cap moment va permetre que això l'afectés, ni a ella personalment ni a la relació que mantenia amb elles. Durant el documental, Mónica afirma que la seva germana va ser sempre la seva millor amiga. Pel que fa al seu germà, ella es va assabentar temps més tard de

que li feia vergonya sortir amb ella de casa, però no li guarda rancor: “No se lo tengo en cuenta porque es mi hermano y conozco el carácter que tiene. Y bueno, yo sé que él me quiere, y eso no se lo tengo en cuenta”, diu Mónica (Betriu 2009).

En aquest aspecte, es pot apreciar com l'alteritat i l'estigma del treball sexual no afecta únicament a la dona que l'exerceix, sinó també a qualsevol que es relacioni amb ella (Juliano 2005). Cal destacar que, de fet, en aquell moment Mónica encara no exercia treball sexual, però vivia la seva sexualitat d'una manera no acceptada socialment per a una dona jove, al mantenir relacions sexuals amb diferents persones sense establir una relació romàntic-amorosa.

En aquest sentit, també és important tenir en compte el context en què vivia Mónica: un poble petit de les afores de València als anys 80. A través del seu relat, es pot entreveure que es tractava d'una societat on l'ombra del franquisme encara era viva. De fet, en diverses ocasions al llarg del documental, Mónica comenta que els seus pares la van educar amb unes creences morals estrictes: “La primera vez que yo me acosté con un hombre tenía 16 años. Fue en 1980, con un tal Juanito. Por una parte, quería, y por otra parte, aquella educación tan rígida que yo tenía...” (Betriu 2009).

Les germanes de Mónica també comenten la reacció de la seva mare, que sabia a què es dedicava. Tot i que totes dues coincideixen en que no volia que es dedicés al treball sexual, val la pena destacar que ho recorden amb matisos diferents: Jaime recorda que la seva mare perseguia Mónica per fer-la tornar a casa, mentre que Gracia diu que, tot i que no li semblava bé, ho acceptava perquè no feia mal a ningú i els ajudava econòmicament. Pel que fa a la seva opinió personal, també s'emmarca en aquesta línia: “Tu no pots anar en contra d'una persona, de la teua germana, a elegir lo que ella vulgui... Si vol ser advocada o vol ser prostituta”, comenta Gracia (Betriu 2009).

Aquesta diferència d'opinió entre Gracia i Jaime podria ser conseqüència de les creences morals que comentava més amunt. En el cas de Jaime, és probable que l'eduquessin pensant que la sexualitat de les seves germanes determinava el seu “honor”, i el de la seva família. Per a la masculinitat hegemònica de l'època (i per la d'ara), que una germana es dedicés al treball sexual suposava un doble ultratge: per la falta de control sobre la sexualitat femenina, i perquè és una

mostra de la incapacitat de l'home de mantenir econòmicament les dones que hi conviuen, dins el marc de *male breadwinner* i *female housewife* (Carrasco 2014).

Cal tenir en compte que el seu pare va morir quan les tres germanes eren molt joves; possiblement Jaime, com a "home de la casa", es sentia responsable d'assumir aquest rol de protector/controlador, de forma que l'activitat sexual de Mónica resultava un atac directe contra ell i la seva capacitat de complir el seu paper de *breadwinner* dins la família.

Barcelona i el Raval

Quan Alcàsser se li va fer petit, Mónica va començar a treballar al barri xino de València; només s'hi va estar 7 mesos, comenta, perquè no guanyava molts diners. Més endavant, exerciria a Alacant, Eivissa i Mallorca, fins que finalment va establir-se a Barcelona.

Quan Mónica va arribar a Barcelona, el barri xino estava començant a desaparèixer. El carrer de les Tàpies, antic epicentre del treball sexual al Raval, començava a abandonar-se:

“Cuando yo llegué en 1987 todavía se veían mujeres, sobre todo mujeres mayores, muchas mujeres mayores. En 1990 quitaron todos los meublés, desaparecieron” (Betriu 2009).

Això formava part de les polítiques de l'Ajuntament de Barcelona de l'època, que pretenien "endreçar" el barri xino per donar bona imatge de cara als Jocs Olímpics que tindrien lloc a la ciutat l'any 1992 (Sargatal 2001), tal i com he comentat a l'apartat sobre la gentrificació del Raval.

A pesar d'aquestes polítiques, Mónica afirma que la seva experiència als carrers del Raval ha sigut positiva. Al documental es mostra que Mónica té molt bona relació amb els botiguers del barri, que en parlen amb molta simpatia.

Mónica explica que durant els 20 anys que ha estat a Barcelona (en el moment de gravació, ara en serien 30), n'ha passat 18 anant a treballar als meublés, és a dir, en habitacions llogades per hores. Quan els clients no es podien permetre les habitacions, ho feia als portals, arriscant-se. “Pero ahora tengo suerte, es

como si me hubiese tocado la lotería. Estoy contentísima, tengo piso en el centro del Raval” (Betriu 2009). Pel que fa a la relació amb els veïns, la Mònica destaca la senyora Ramona, que defineix com una bona persona si no fos per la beguda. Segons la Mònica, és molt racista i es fica amb la resta de veïns, tots migrants, i amb ella en ocasions.

Durant tot el documental, Mònica expressa estar molt contenta de viure al Raval, i diu que és el lloc més important de la seva vida. Que una treballadora sexual encara pugui viure còmodament al Raval, sense sentir-se fora de lloc, o directament expulsada per motius econòmics, és mostra que la gentrificació no ha estat, de moment, plenament exitosa.

Vida laboral

A mesura que va anar creixent, Mònica es va fer conscient de que la situació econòmica a casa no era fàcil. La mort del seu pare, poc després d’anar a viure a Alcàsser, no va ajudar a millorar la situació. Així doncs, va decidir començar a treballar venent cosmètics a domicili, feina que li duraria cinc o sis mesos, abans de decidir començar a exercir treball sexual.

“Claro, como yo me había ido ya con tantos, algunas veces lo hacía porque me gustaba y otras veces ya... Yo qué sé, si por hacerlo ya o yo qué coño sé. Que digo, esto no puede ser. Por hacerlo gratis, pues por lo menos cobro” (Betriu 2009)

D’aquesta manera, Mònica va començar a exercir el treball sexual als descampats de les afores d’Alcàsser. Pel que explica, s’entén que una de les principals motivacions per començar va ser el factor econòmic, tot i que no és l’únic. Mònica mantenia relacions sexuals amb diferents persones per plaer, i en un moment donat va decidir convertir-ho en la seva feina perquè li resultava més rentable. En cap moment del documental expressa que començar a exercir treball sexual fos una decisió especialment dura o difícil per a ella.

Això confirma les tesis de Juliano comentades anteriorment, segons les quals el factor econòmic és important a l’hora de decidir exercir treball sexual, però no més determinant que en qualsevol altra feina (Juliano, 2011). En tot moment,

Mónica es refereix al treball sexual amb els mateixos termes amb què ens referim quotidianament a qualsevol feina. De totes maneres, Mónica expressa explícitament que per a ella el treball sexual és molt preferible a una feina més convencional:

“Una cosa es el trabajo, y otra es el placer. Y en lo mío, tengo la suerte que a veces va unido las dos cosas. Yo he elegido la profesión mejor del mundo, porque cambias cada dos por tres. Y cuando te mueras, eso que te llevas. Nadie me manda, nadie me ordena, y luego no tengo que firmar contratos. Contratos laborales que duran tres meses, y luego... Cuando alguno me dice a veces “Es que se me acaba el contrato”, digo “Joder, pues yo no tengo ese problema”. O “Es que me dura dos años el trabajo”, ¡joder, si yo llevo en el mío 25, y aún tengo trabajo! Cuántas veces he ido andando yo por la calle y he visto un cartel que pone “Se necesita camarera”, “Se necesita dependienta de zapatos”. Y ni siquiera he entrado, digo “¿Pa’ qué? Si aquí tienes que estar a las 7 o las 8 de la mañana, trabajar ocho horas como una negra, pero ¿qué es esto? ¡Si ganas lo mismo, o menos de lo que tú ganas!”. Pero ¿para qué voy a dar yo ese paso p’atrás?” (Betriu 2009).

Per a Mónica, la qüestió és senzilla: per què ha de treballar en una feina convencional, que li suposarà més esforç i menys salari? Al contrari del que s’afirma des de postures marxistes més o menys ortodoxes, com la de Kol-lontai, per a Mónica resulta més digne dedicar-se al treball sexual que a feines més convencionals. Per a ella, el treball sexual suposa una certa estabilitat, o com a mínim més estabilitat que en les feines amb contracte temporal, que als anys de filmació del documental (2007-2009) ja començaven a ser la norma en els sectors econòmics menys valorats.

Un altre factor important per a la Mónica és el temps de dedicació a la feina: el treball sexual li permet treballar quan a ella li va bé, sense les exigències d’un horari imposat per terceres persones. Aquest fet es fa molt evident en un moment concret del documental, al minut 21’41”, en què un client truca a Mónica enmig de l’entrevista. Ella agafa el telèfon i es disculpa amb ell per no poder atendre’l, però també aprofita per recordar-li que si la truca el dia abans, ella pot dir-li a

quina hora el pot atendre (Betriu 2009). Aquesta interacció seria totalment impensable en una feina convencional, on cada cop es tendeix més a la flexibilització en favor de l'empresa, i per tant a la disponibilitat total de les treballadores (Carrasco 2014).

De totes maneres, és evident que el treball sexual també té inconvenients en comparativa a altres feines més mainstream. En concret, al documental es fa referència a que Mónica es troba de tant en tant amb períodes de temps en què “no s'estrena”, és a dir, no aconsegueix tindre clients. A més a més, també cal tenir en compte que no tots els clients són agradables:

“Ahora, lo malo es uno que no te guste, otro que tengas miedo, otro que huela mal, el otro que vaya de alcohol hasta el cuello... Pues claro, entonces ya no es tan bonito aquello. [...] Pero claro, esto son gajes del oficio. Yo esto no lo puedo cambiar.” (Betriu 2009).

El documental no pretén vendre, en cap moment, una versió idealitzada ni glamourosa del treball sexual. Quan fa un repàs de la seva trajectòria al treball sexual, Mónica explica que va començar a treballar a carreteres i descampats. Va deixar de fer-ho un dissabte quan, després d'atendre l'últim client de la nit, els van atracar tres homes a punta de pistola. A partir de llavors va agafar por a treballar als descampats, i per això va començar a llogar habitacions d'hotel, tot i que seguia captant els clients al carrer (Betriu 2009).

Els clients

Com ja he esmentat, Mónica capta els seus clients principalment al carrer. Com ella mateixa comenta:

“Cuando estoy en la calle y quiero ligarme a gente, sobre todo quiero ganarme bien la vida. [...] Yo siempre soy muy educada. Hay personas que van a saco, pero yo: “Hola, ¿qué tal?, ¿cómo estás?”, y después ya me enrolló con ellos. [...] Si vas desesperada, igual necesito dinero, lo cojo del hombro: “¿Vamos a echar un polvo, chato? Dame un cigarro. ¿Qué, vamos a echar un rato, chato?””, (Betriu 2009).

Aquesta manera tan directa d'interpel·lar els clients, juntament amb la seva estètica, de la que parlaré més endavant, és l'eina de treball principal de la Mónica. Crec que aquesta forma de captar els clients encaixa molt amb el concepte d'habitar la vergonya que proposa Ochoa (2004); aprofundiré més en això a l'apartat dedicat a la corporalitat.

Pel que fa als clients habituals, n'hi ha alguns que no volien sortir al documental per diversos motius: un està casat, l'altre és tímid... Tanmateix, els clients que sí surten comparteixen algunes característiques: es tracta d'homes cisgènere, de classe treballadora, i en la seva majoria de més de 40 anys. Mónica destaca que la majoria dels seus clients són persones racialitzades:

“Yo inmigrantes, ya te digo. A mí todo lo que me salen son, y perdón por la expresión que voy a decir, “kunta kintes”, como yo les llamo a veces. Es que no paro, no paro. [...] Cuantos más inmigrantes, mejor para mí. Pero claro, voy a ser te sincera, también hay muchos inmigrantes que no me gustan. Los africanos y los marroquíes son los que me dan más dinero a ganar, pero también son con los que más problemas he tenido. Tienes que andar con pies de plomo, si no te la hacen a la entrada te la hacen a la salida. Ahora, ellos son los que más me dan de comer. Porque si no fuera por ellos, yo no me ganaría un duro, me retiraría” (Betriu 2009).

En aquest fragment es pot apreciar com interaccionen diferents eixos d'opressió entre Mónica i els seus clients. D'una banda, ella és una dona exercint el treball sexual, de forma que els seus clients es troben en una situació de poder sobre ella pel que fa al gènere i a la situació econòmica: tot i que les implicades són totes de classe treballadora, en aquest cas Mónica depèn econòmicament d'ells (“ellos son los que me dan de comer”). Pel que fa al gènere, Mónica expressa en alguns fragments que, en ocasions, té por d'alguns clients. També comenta que des de que viu en parella està més tranquil·la en aquest aspecte, tal i com es comenta a l'apartat dedicat a les relacions romàntiques i de parella.

D'altra banda, convé no oblidar que Mónica és una dona blanca; en l'aspecte racial, ostenta un poder sobre els seus clients, i en diverses ocasions al llarg del documental s'hi refereix amb termes pejoratius o expressa prejudicis racials.

El client que més destaca Mónica és el que ella anomena “Morgan Freeman”; al documental no se’n menciona el nom real. Es tracta d’un home negre al que va conèixer el 1989, quan ell acabava de sortir de presó:

“¡Vaya chaparrón que cayó! Yo me fui enseguida a un portal, a resguardarme. La verdad, estaba asustada, caía el agua por todos lados... Y de golpe y porrazo veo unos ojos que me miran fijamente; ay, madre mía, ¡yo me asusté! Porque claro, negro, negro... Bueno, que era negro lo supe después, todo negro y aquellos ojos clavados mirándome... Dije “Madre mía, ¿qué es esto?”. Y parecía que había una química. Luego ya pasé del asustamiento, que me gustaba el tío” (Betriu 2009).

El cas d’en “Morgan” exemplifica molt bé aquestes dinàmiques de poder que es donen entre Mónica i els seus clients. Ella li posa aquest sobrenom perquè feia poc que s’havia estrenat una pel·lícula de Clint Eastwood on sortia Morgan Freeman, i com era negre li va recordar a l’actor. “Morgan”, d’altra banda, es negava a pagar-li pels seus serveis: com la primera vegada no li va cobrar res (“aquello fue por gusto, porque nos gustaba”), ja no volia pagar-li la resta de vegades:

“Yo le dije que eso no podía ser, que yo me dedicaba a esto y me ganaba así la vida; que era imposible. Él parecía no entenderlo, entre el idioma y que me parece a mí que se hacía el sueco, porque estos se la saben todas...” (Betriu 2009).

Finalment, “Morgan” va començar a treballar en un bar, i tot i que seguia sense voler-li pagar, li duia menjar. Mónica comenta que, evidentment, hagués preferit que li pagués, però que com a mínim ja li donava alguna cosa a canvi de la feina. En aquest aspecte s’aprecia perfectament la relació de necessitat de Mónica cap als seus clients: no es podia permetre perdre un client, encara que li pagués amb menjar.

Cal destacar, però, que Mónica li donava més importància que a altres clients, ja que afirma en diversos moments que “Morgan” la satisfieia molt sexualment. És possible que aquest fet fos un dels motius de Mónica per tolerar que no li pagués o li pagués poc, ja que en treia altres beneficis.

La relació entre Mónica i “Morgan” es va refredar quan ell va ser condemnat a dos anys de presó per falsificar targetes. A la presó, “Morgan” va conèixer una assistenta social, amb qui es va acabar casant: “Iban allí un grupo de monjas de Servicios Sociales. Monjas sin hábito, de estas modernas que hay”, comenta Mónica. “Una de ellas, una del grupo, se puso cachonda un día con “Morgan Freeman”, porque claro, tiene un aparato que tela marinera. Se puso cachonda y acabaron echando un polvo” (Betriu 2009).

Tot i que Mónica no va estar mai enamorada de “Morgan”, es nota un cert malestar quan explica aquest episodi. A més a més, tan ella com “Morgan” expliquen que l’actual parella d’aquest últim és molt gelosa, i per tant Mónica i “Morgan” només es saluden pel carrer quan ell va sol.

Hi ha diversos factors interessants en la relació entre Mónica i “Morgan”. En primer lloc, és una relació que trenca la norma entre treballadora sexual i client, ja que Mónica, en major o menor mesura, acceptava que “Morgan” no sempre li pagués; és a dir, no n’estava plenament satisfeta, hagués preferit que li pagués en efectiu i no en espècie, però ho acceptava a canvi del plaer sexual que n’obtenia.

D’altra banda, també és important tenir en compte les actituds racistes de Mónica: part de l’atracció que sentia per “Morgan” es devia al fet que ell és negre. Això suposa, en gran part, una visió fetitxista i exotitzant de les persones racialitzades, ja que en aquest cas sembla que Mónica tingui més en compte el cos de “Morgan” que la seva persona.

Un altre dels clients de Mónica és Antonio, un home que va migrar des de Granada quan era petit, a la postguerra. Després de passar moltes dificultats econòmiques, la seva mare es va casar amb un membre del partit falangista, que el va ajudar a trobar feina a la SEAT. Allà va conèixer la seva parella, que el va deixar per un altre un temps després. Mónica afirma que ell es va enamorar moltíssim, fins al punt que gairebé li feia llàstima. En una ocasió, Antonio li va presentar dos amics seus, que van acabar sent clients de Mónica també. Tot i que al principi semblava que no hi havia cap problema, Antonio es va començar a posar gelós: “Claro, si el Juanito me da 15.000 o 20.000 pesetas por toda la noche, y él no me da un duro, o 2.000 o 3.000 pesetas, que no había cobrado...”

Lo siento mucho, me voy con el Juanito. Él se mosqueó, y bueno, estuvo toda la noche aporreando la puerta” (Betriu 2009).

Antonio no acceptava que Mónica es dedicava al treball sexual: volia que deixés de treballar, que anés a viure amb ell i mantenir-la. Mónica va decidir començar a robar-li diners: com ell no sabia fer servir el caixer automàtic, li va demanar el PIN; quan treia els diners, se'ls amagava i fingia que se li queia la cartilla del banc. Llavors li deia que els diners no havien sortit, i en tornava a treure per donar-li'n a ell: “Y esto lo hice, la verdad... Sinceramente, lo hice hasta que él me dejó, hasta que se dio cuenta” (Betriu 2009).

Aquesta és una de les dues ocasions en què Mónica admet haver robat a algú. Tanmateix, al documental no es menciona que hi hagués conseqüències penals en cap dels casos. Tant en aquesta ocasió com en l'altra, que explicaré en profunditat al següent apartat, sembla haver-hi quelcom de venjança, de “compensació” per a Mónica. En el cas d'Antonio, ella podria estar molesta per la seva insistència en que anés a viure amb ell, i el poc respecte per la seva manera de guanyar-se la vida.

Aquests fets posen en dubte la diferenciació biologicista de les treballadores sexuals i les dones delinqüents. Segons determinats sectors de l'acadèmia, especialment els hereus del pensament lombrosià, les treballadores sexuals i les dones delinqüents mantenen una enemistat basada en la consideració de l'altra com inherentment immoral: les dones delinqüents no exerceixen treball sexual, o són “castes”; les treballadores sexuals s'enorgulleixen de no robar i no mentir.

Aquesta anècdota permet confirmar la tesi de Juliano (2009; 2007): el treball sexual i la delinqüència femenina són eines a les que recorrem les dones en situacions de dificultat econòmica. Per tant, no es pot parlar d'aquests dos fenòmens com a diametralment oposats, sinó vincular-los i analitzar-ne la relació.

Les companyes

De les companyes de Mónica entrevistades al documental, la que més apareix és Tamara, una dona trans que va conèixer quan treballava al barri xino de València. Tamara destaca que Mónica no rebutja clients per edat, ni per diversitat

funcional, “No le hacía ascos a nada. Se ha acostado con viejos, con ciegos, con mancos, con cojos... No le hacía ascos a nada” (Betriu 2009).

Tot i que van ser amigues durant un temps, també han tingut desavinences. Hi va haver un fet concret, amb un client, que va fer que es distanciessin: una nit, quan Mónica estava treballant, va veure passar un actor famós: “Y yo, que he sido siempre muy fan de actores y todo eso, digo “¡Anda!”. Primero me lo negó, ya sabemos cómo son, y bueno, al final me lo conquisté” (Betriu 2009). Tanmateix, quan ja estaven a l'habitació de l'hotel, l'actor li va demanar que busqués una treballadora trans per fer un trio. Mónica dubtava de si acceptar o no l'encàrrec, perquè a ella li agradava l'actor; finalment, va decidir acceptar, i va trobar-se amb Tamara a la mateixa recepció de l'hotel.

Quan van pujar a l'habitació per fer el servei, Tamara explica “que a ella no le hacía caso, que mayormente me atacaba a mí” (Betriu 2009). Davant d'aquesta situació, Mónica es va empenyar molt i, abans de marxar, va robar-li 10.000 pessetes a l'actor. En aquest cas, es pot apreciar perfectament que Mónica decideix robar-li com a venjança per no fer-li cas, com a manera de compensar el temps perdut i, potser, la frustració sexual, ja que en aquest cas ella es sentia atreta per l'actor.

Arrel d'aquest incident, Mónica diu que Tamara va començar a fer-li la vida impossible, fins al punt que va deixar de treballar davant del Liceu per desplaçar-se a Nou de la Rambla.

Durant el documental, Mónica fa servir llenguatge profundament transfòbic i homòfob. No sembla que sigui conscient de que això pugui ofendre algú, ja que quan va servir llenguatge racista en ocasions demana perdó per les expressions que fa servir, però no és el cas del llenguatge transfòbic ni homòfob. En alguns moments, dona la sensació de que Mónica se sent amenaçada per les companyes trans; per exemple, en aquesta ocasió, quan parla d'un antic client seu que ara és client de Tamara:

“Y ahora, pues se ha pasado a la acera de enfrente. [...] Pero él sabrá por qué se ha pasado al otro bando, ahora está hecho un mariconazo. Porque claro, al tío lo que le va es la polla. Cuando yo lo conocí, le hacía a las dos cosas, o yo creía que sólo le iban las mujeres. [...] Ni

me ha vuelto a tirar los trastos más, ni lo he visto con ninguna mujer. Sólo va con la Tamara y con el perrito, que parecen dos perritos falderos: el chico y el grande” (Betriu 2009).

En aquest fragment, i en altres al llarg del documental, es pot apreciar un cert ressentiment cap Tamara. Tanmateix, és complicat dir si aquest ressentiment és degut a que Tamara és trans o a l'episodi amb l'actor comentat abans. Mónica parla molt positivament de Paloma, una treballadora sexual trans de la que es va fer molt amiga a Palma. No sembla que Mónica li tingui rancor a Paloma per res, i en tot moment en parla de forma molt amable, així que es possible que l'enemistat amb Tamara estigui marcada per altres circumstàncies, tot i que el fet que Tamara sigui trans pugui augmentar aquesta animositat.

Una de les veïnes de Mónica, entrevistada al documental, s'havia dedicat al treball sexual. En el moment de gravació, tanmateix, ja s'ha retirat, i Mónica comenta que sempre li insisteix perquè estalviï:

“Es una mujer que me da mucho el coñazo. Ha hecho de prostituta durante muchos años [...]. Pero claro, luego pasa lo que pasa. Pensamos que nunca nos vamos a hacer mayores, e igual que lo ganamos lo gastamos. Y luego viene la triste realidad: tienes 70 años y ya nadie te quiere” (Betriu 2009).

Tot i que Mónica sembla ser conscient de les dificultats amb que es pot trobar en la vellesa, les persones del seu entorn pensen que no estalvia prou. Tant diferents companyes com algun comerciant del barri comenten que Mónica passa de tant en tant “males ratxes” en què no fa gaires clients, però no ho té en compte i segueix gastant el que és habitual en ella.

Cal destacar, però, que Mónica sí que pensa en el seu futur. Hi ha diversos clients que li han proposat anar a viure amb ells i mantenir-la, però Mónica expressa que està fastiguejada d'aquesta retòrica:

“O la paga, con los cojones de la paga como si fuera el fin del mundo. Dios mío de mi vida, de verdad, qué miserable es la gente. Con la paga, si la paga la cobra cualquier persona. Yo incluso cobraré la paga, aunque haya sido de la vida” (Betriu 2009).

En aquest cas, Mónica s'enfronta a un prejudici sobre les treballadores sexuals: dones no gaire intel·ligents que no pensen en el dia de demà, i viuen impulsivament. Molts dels discursos analitzats a l'apartat anterior quadren amb aquesta perspectiva: Lombroso i Vallejo-Nágera ja afirmaven que les treballadores sexuals són dones amb baixes capacitats intel·lectuals i, com ja he comentat anteriorment, hi ha estudis psicològics actuals que encara relacionen l'exercici del treball sexual amb la impulsivitat.

Es pot assumir, per tant, que els discursos benintencionats dels coneguts de Mónica estan influenciats per el discurs del poder sobre el treball sexual i les dones que l'exerceixen, més que per un coneixement real de la situació econòmica i les preocupacions de Mónica.

Relacions de parella i amor romàntic

En el moment de gravació del documental, Mónica portava vuit anys convivint amb José, el seu company:

“Con él he roto la norma. Lo conocí en la pensión Picasso, primero un día, de esto, de lo otro... Y ya fue como mi confidente. Intimamos, intimamos, hasta que me junté con él. Yo sentía algo por él, no sé si amor o yo que sé lo que fue, que ya nos juntamos” (Betriu 2009).

Mónica diu que viure amb José li aporta seguretat quan treballa, ja que la majoria de clients els atén al seu pis. A ell no sembla importar-li que ella es dediqui al treball sexual, tot i que Mónica diu que sí que és una mica gelós, però dissimula.

Dos dels clients de Mónica parlen sobre José quan se'ls entrevista. Tots dos afirmen que impressiona una mica saber que està a casa mentre mantenen relacions amb Mónica, però que és una persona agradable i de vegades els convida a quedar-se a dinar després.

Al maig de 2004, Mónica i José es van quedar al carrer. Justino, client de Mónica des de feia molts anys, li va proposar que anés a viure amb ell. Mónica, però, no volia anar a viure sense José, així que Justino va cedir, i van començar a viure

els tres junts. Al principi d'anar a viure junts, van pactar que Justino es faria càrrec de totes les despeses del pis a canvi de tenir relacions amb Mónica cada dia:

“Al principio, Justino se volvía loco. A sus casi 60 años, follaba conmigo cada día dos o tres veces. ¡Aquello parecía un buffet libre! Justino era también un hombre muy celoso, y tenía que mandarle a comprar cosas; de esta manera, yo aprovechaba para acostarme con José. Se ponía muy celoso, y se enfadaba” (Betriu 2009).

Tanmateix, a Justino no li semblava bé que ell hagués de pagar i José no. Aquesta situació es va mantenir durant 5 mesos, fins que Mónica va rebre 10.000€ per la venda de la casa de la seva mare; amb aquests diners, van poder llogar el pis de dalt del de Justino i deixar de viure els tres junts.

Parlant ell sol a càmera, Justino diu que li ha ofert a Mónica anar a viure amb ell si els fan fora del pis, però sense José. Diu que amb la seva pensió podrien viure els dos, i que a ell no li fa res “hacer la vista gorda” si Mónica “se sube con algún amiguete a casa” (Betriu 2009).

Arrel d'aquest breu període de convivència, Mónica diu que la seva relació amb Justino s'ha ressentit una mica. A més a més, ara ja no vol pagar-li els serveis a Mónica; vol que li faci gratis a canvi d'anar a fer encàrrecs. Tot i això, sembla ser que cap al final del període de gravació la situació s'estabilitza més, ja que Mónica comenta: “somos tres amantes: Justino, José, y yo. Algo insólito; algo que, por cierto, tiene mucho mérito. Justino sabe que yo me acuesto con José, y José sabe también que yo me acuesto con Justino, y parece que no se enfadan” (Betriu 2009).

Abans de conèixer a José, Mónica tenia un altre company, Enrique, que va morir quan eren parella des de feia nou anys. Tot i que la gent del barri entrevistada al documental afirma que van ser els millors anys per a la Mónica, sembla que Enrique no era un home molt agradable: “Era un home que no queia bé a ningú, perquè era un tio bastant repel·lent”, comenta Josep Nebot (Betriu 2009). Les opinions són bastant contradictòries: una part dels entrevistats, com Carmen Tirado, diuen que sentia autèntica devoció per Mónica, però Nebot diu que Enrique gaudia quan Mónica li “posava les banyes”, perquè així tenia una excusa per cridar-li o pegar-li.

Mónica diu que no sentia atracció sexual per Enrique: “era un cero a la izquierda en la cama, nunca tuve un orgasmo con él, estoy segura [...] Yo, cuando me acostaba con él, lo único que quería era descansar” (Betriu 2009). Però cada cap de setmana la convidava a sopar als millors restaurants de Barcelona. Enrique també s’encarregava de pagar-li l’habitació, i despeses diverses. Com tots dos eren molt fans del Barça, anaven a tot arreu on jugaven. Enrique va morir uns dies després d’un d’aquests viatges, a Florència:

“¿Qué hubiera pasado si yo llego a saber que se iba a morir tan pronto? Entonces sí que me hubiera casado con él, porque 15 millones en el banco que tenía, la casa y el huerto... Pues yo de maravilla, la verdad. Y no acerté” (Betriu 2009).

Com he mencionat abans, hi ha persones de l’entorn de Mónica que afirmen que Enrique era molt amable amb Mónica, i d’altres que afirmen que no la tractava bé. Aquestes diferències d’opinió entre diferents persones que coneixien la parella fa sospitar que Mónica podria haver estat en una situació de violència de gènere. Els que no coneixien tant la parella, com els botiguers del barri o la pròpia Carmen Tirado, afirmen que era un home encantador.

D’altra banda, Josep Nebot, propietari del restaurant Els Tres Bots, on ells solien anar a menjar sovint, afirma que ell aprofitava sempre que podia per agredir-la física o psicològicament. Aquests canvis en el comportament són molt habituals en els maltractadors, que intenten mantenir una aparença d’amabilitat en públic per no aixecar sospites, però aprofiten àmbits on es troben més còmodes per exercir tot tipus de violències.

En el cas de José no hi ha ningú que ho afirmi directament, però Mónica comenta el següent:

“Es buena persona, pero cuando se le cruzan los cables... Y a mí no me gusta la gente así. Yo lo digo a veces: “¿Cómo aguanto yo a esta persona? ¡Yo estoy loca! ¿Cómo me he juntado yo con esto?” Y muchas veces he pensado en dejarlo, y he intentado dejarlo, ¿eh? Luego se me pasa, y bueno, también me ayuda en la casa. [...] Y miras lo uno y lo otro. Cuando me pongo a las malas, digo “Mira, voy a cambiar la cerradura” o “Te voy a hacer una denuncia a los Mossos

d'Esquadra". Y entonces dice "Pues rompo la puerta", y digo "Sí, rompe la puerta, va a ser lo último que hagas"" (Betriu 2009).

Tot i que sembla dir-ho de passada i sense donar-li massa importància, i no s'hi fa cap altra menció en tot el documental, en aquest fragment es deixa entreveure una possible situació de violència masclista en la parella. Mónica afirma que sovint es planteja deixar a José, i que ho ha intentat diverses vegades, però finalment s'ho repensa. Això podria estar vinculat al cicle de la violència masclista, en què hi ha una fase d'agressió, un temps de "lluna de mel" i una fase d'acumulació de tensió, que desemboca en una nova agressió; podria ser que Mónica pensés en deixar a José en el moment de l'agressió, però finalment no ho fes degut al període de "lluna de mel" posterior. Això explicaria també que ella li digui que el denunciarà als Mossos d'Esquadra, perquè no sembla que pugui haver-hi cap altra motivació.

Salut i corporalitat

Mónica no compleix l'estètica de "bona ciutadana". Es maquilla de forma extremada: els ulls pintats d'un blau intens, amb doble *eyeliner* negre i gruixut; coloret rosa brillant a les galtes; llavis pintats de vermell i perfilats de negre. Vesteix de forma cridanera, amb escots generosos i colors vermells per cridar l'atenció, i una corona sempre al cap. Aquesta forma de presentar-se és, per a Mónica, una eina de treball. És el que la fa famosa al barri, juntament amb la seva manera de captar clients, sempre directa i interpel·lativa.

En diversos moments del documental es fa referència al físic de Mónica, a com el seu cos, quan era jove, complia amb els cànons de bellesa tradicionals. Totes les entrevistades que ho comenten, ho fan amb nostàlgia, com si s'hagués perdut en el temps: "Porque tenía un cuerpo maravilloso, ¿eh? Un cuerpo precioso. Unas pelotas... Majísima, era majísima, la Mónica", comenta un antic client (Betriu 2009).

Cal destacar que la majoria de comentaris en aquest sentit els efectuen homes, especialment els seus clients. Aquest fet concorda amb alguns estudis que demostren que els homes cisgènere heterossexuals, especialment si són

masclistes, són els que tenen més prejudicis cap a les persones grasses (Perez-Lopez, Lewis, i Cash 2001).

En aquest aspecte, es pot apreciar perfectament la pressió estètica sota la que es troba Mónica. Donat que el seu cos és la seva principal eina de treball, aquest aspecte cobra més rellevància, ja que en depenen els seus ingressos.

Mónica té una amiga pintora, la Mariona, que li fa un retrat durant el documental. Parlant sola a càmera, Mónica confessa que no li agrada el retrat:

“El cuadro no me gustó, sinceramente. [...] Es que no me hizo como soy, yo no me veo ahí parecido, te digo la verdad. Es que me sacó como defectuosa, no me gustó, de verdad. Yo te enseñé cuadros que me ha pintado a mi hace años, y estaba con el mismo peso que estoy ahora, igual cinco kilos menos, y estoy mejor” (Betriu 2009).

Uns dies després d'atendre a un client, Mónica diu que té por de que li hagin contagiada la SIDA. Quan va a la consulta mèdica, la doctora li pregunta si practica sexe segur:

“A la doctora Nadal le he dicho que lo hago siempre con condón, porque hay muchos que no quieren el condón, que te exigen ya desde abajo, o sea, antes de echar el polvo con ellos: “Lo hago sin condón, y si no, no subo”. Claro, a mí nadie me pone una pistola en el cuello, pero yo también soy muy cabezota... Y luego, por el *money*. Entonces digo “Bueno, porque sea negro no va a tener el SIDA...” (Betriu 2009).

Uns dies després li donen els resultats, que són negatius per al SIDA. D'altra banda, la doctora li comenta que té una mica de colesterol. Sola davant la càmera, la doctora Nadal ressalta la fortalesa psicològica de la Mónica, i diu que hauria de vigilar una mica el sobrepès.

En aquest cas, ens trobem amb un exemple de gordofòbia a l'àmbit mèdic. Tot i que Mónica està, en general, bé de salut, la seva doctora li insisteix en que ha de perdre pes. Aquesta actitud es pot relacionar també amb la reacció de Mónica al quadre que li pinta Mariona: no s'hi veu reflectida, considera que és una versió “deformada” d'ella mateixa. Això podria indicar que Mónica es sent a gust amb el seu propi cos tal i com és: en cap moment del documental comenta que li

agradaria perdre pes, o que no es vegi atractiva a si mateixa. En aquest sentit, Mónica està trencant amb l'estereotip sobre les persones grasses que fa que es pressuposi que no els agrada el seu cos tal i com és, i que volen canviar-lo necessàriament (Perez-Lopez et al. 2001).

Relacions amb el poder

Mónica explica que anava molt sovint al restaurant Els Tres Bots, al carrer Sant Pau. Es va fer bona amiga del fill del propietari, Josep Maria Nebot, pel qual admet que va sentir amor platònic durant bastant temps. Es va convertir durant el seu confident durant un temps, i Mónica afirma que li està molt agraïda perquè en èpoques difícils no li cobrava el menjar.

Allà Mónica va conèixer a Zacarías, un guàrdia urbà que també era client habitual. En Josep Maria Nebot explica que tant ell com el seu company, Pepe Castellote, solien aprofitar-se de les treballadores sexuals, intentant que els convidessin i treure'n partit. Així ho comenta Pepe Castellote:

“En realidad nosotros no abusábamos de las putas, eran ellas que se nos ofrecían. Preferían tener unas relaciones con nosotros que no tenerlas. [...] Un día Zacarías vino muy contento, y visto que Mónica, con lo tacaña que es, nos invitaba a veces a las copas, le propuso irse con ella de dormida. Casi lo logra, imagina qué risas nos tiramos los dos” (Betriu 2009).

En aquest cas està clar que tant Zacarías com Pepe s'aprofitaven de la influència i la seva quota de poder per aconseguir certs favors. En aquest moment, a finals dels anys 80, la Llei 16/1970, de 4 d'agost, sobre Perillositat i Rehabilitació Social seguia en vigor, tot i que la Llei 77/1978 n'havia derogat i modificat alguns preceptes. Pel que fa a l'exercici del treball sexual, però, aquesta reforma només va eliminar les mesures de seguretat destinades a proxenetes, no a les treballadores sexuals, que seguien sent assenyalades com a persones perilloses. Així doncs, aquests dos guàrdies urbans disposaven d'un gran poder sobre les vides de les treballadores sexuals: una denúncia seva era suficient per tancar-les a un centre de rehabilitació (habitualment, un hospital psiquiàtric) o

per impedir-los viure o visitar els llocs que determinés un jutge, de manera que s'allunyaven del seu lloc de treball, la seva xarxa social i els possibles clients més o menys estables.

José, el company de Mónica, té contacte amb el mossèn Miguel, que va a visitar-los de tant en tant: “Em va demanar que vingués a veure la seva dona, o no sé el que són, perquè avui en dia hi ha tanta falsedat i hipocresia, tantes mentides, que no sé el que són...”. “Compañeros sentimentales”, li respon Mónica. “Sentimentales, o sementales, lo que sea. Yo solo creo en el matrimonio católico” (Betriu 2009).

La conversa de Mónica amb el mossèn és tensa. Des del primer moment, ell mostra una actitud negativa envers Mónica i la seva manera de viure, com es pot veure al fragment anterior. El mossèn ha vingut a veure a Mónica per proposar-los una feina com a cuidadors d'una casa d'una família de diners al Tibidabo: José hauria de cuidar els cinc cotxes i els gossos de la família; Mónica, netejar la casa. Ara bé, a canvi el mossèn li exigeix a Mónica que deixi el treball sexual i que amagui que l'ha exercit davant els que serien els seus nous caps. De seguida, Mónica li diu que no pot acceptar l'oferta:

“Mire, lo siento muchísimo, pero no puedo dejarlo. Escúcheme usted, padre, me parece muy bien y le agradezco de verdad, de corazón se lo agradezco. Pero yo no me puedo engañar a mí misma. Yo la prostitución no la puedo dejar, y siento decirle esto, pero le engañaría” (Betriu 2009).

Durant la resta de la conversa, el mossèn es dedica a insistir en què el treball sexual és una perversió, mentre Mónica afirma que encara que li toqués la loteria seguiria mantenint relacions amb diferents persones, però només amb qui li agradés i sense cobrar: “Mientras haya mundo y haya hombres, la prostitución no se va a acabar. [...] ¡Y a ver si lo legalizan de una vez!” (Betriu 2009).

Parlant sola davant la càmera, Mónica diu que l'actitud del mossèn canviava molt en funció de si estaven o no gravant: mentre la càmera estava encesa, mantenia un discurs molt catòlicament ortodox, però entre presa i presa li feia preguntes sobre la seva pràctica professional:

“Cosas que no venían a cuento, y que no le importaban a él: que si me acostaba con pakistanís, y con africanos, [...] que si la chupaba también... Bueno, yo alucinaba. No se lo tomaba en cuenta, porque con la edad que tiene y la profesión de cura...” (Betriu 2009).

En la conversa amb el mossèn, des de bon principi s'evidencia la intenció “rehabilitadora” que comparteixen l'església, amb la redempció dels pecats, i la moral nacional-catòlica, sota la qual aquest home (per edat) deu haver viscut la majoria de la seva vida. El mossèn li ofereix una possibilitat de “salvació”, a través de la feina, a canvi de rebutjar la que ha estat la seva professió durant més de 25 anys, i amagar-la per evitar la vergonya. A més a més, li parla de manera menyspreadora durant la majoria de la conversa, dient-li que és una dona “perduda”, i que el que fa és una immoralitat i una droga.

D'altra banda, segons Mónica, quan s'apaguen les càmeres el mossèn canvia de discurs, i li fa preguntes poc pertinents. Aquí ens trobem, de nou, amb la doble moral que era tan típica del règim franquista: davant el públic, cal mantenir una aparença de castedat i proclamar la indecència de les treballadores sexuals; en l'esfera privada, els mateixos que les condemnaven en són clients.

Reflexions finals

Se'm fa difícil escriure aquest apartat. Després de tants mesos (anys?) donant-li voltes, estic escrivint les reflexions finals del meu Treball de Fi de Màster. Ha estat una experiència molt enriquidora, tot i que a estones també estressant. En molts aspectes, tinc la sensació de que aquest treball es queda curt; no vull caure en el tòpic, però per aprofundir realment en aquesta temàtica caldria escriure una tesi doctoral.

Un dels factors que crec que més ha limitat aquest treball és que treballo, a casa i al mercat laboral. De fet, crec que no ha limitat només aquest treball, sinó tot el meu pas pel Màster: enlloc de fer-lo en un curs i mig, he acabat dedicant-li tres anys de la meva vida. Pel que fa als efectes més directes sobre aquest treball, la falta de temps ha estat la dificultat més gran que he afrontat, juntament amb els nervis i l'estrès de la inestabilitat laboral, que han causat que no m'hagi pogut dedicar tant com jo voldria a realitzar aquesta investigació. Tot i que no m'hi vull allargar massa, em sembla important destacar que les conseqüències de la inestabilitat laboral no són només econòmiques, sinó psicològiques, físiques, i un llarg etcètera, arribant a travessar totes les esferes de la vida quotidiana.

La conseqüència més notable d'aquesta situació ha estat el canvi de la metodologia plantejada en un principi: enlloc de fer entrevistes a treballadores sexuals del Raval, com tenia previst, he analitzat el discurs de Mónica, la protagonista del documental autobiogràfic "Mónica del Raval".

Una altra limitació a tenir en compte és la dificultat d'accés a alguns textos i llibres, només disponibles a través de consultes a arxius especialitzats. Aquesta dificultat ha tingut efectes especialment sobre l'apartat dedicat al discurs d'Antonio Vallejo-Nágera, ja que és difícil accedir als seus llibres. Afortunadament, hi ha autores que comenten aquests textos i permeten, així, que hi accedim totes.

Amb aquest treball he volgut posar al mateix nivell els discursos de les treballadores sexuals i els que es mantenen des del poder i l'acadèmia. Em sembla especialment important fer això en l'àmbit del treball sexual, on el poder sempre té alguna cosa a dir, però sense tindre en compte les visions de les persones a qui afecten els seus discursos, inclús quan són benintencionats.

Tot i que ja coneixia la postura acadèmica criminològica abans de començar el treball, he d'admetre que m'ha sorprès fins a quin punt alguns sectors de la criminologia i la psicologia de la personalitat segueix lligada al pensament de Lombroso. Em sembla especialment perillós si tenim en compte, per exemple, les eines de predicció del risc que es fan servir actualment a les presons catalanes: una sèrie de tests basats en la "perillositat" poden determinar el règim penitenciari que s'aplica a una persona, o si pot optar a la llibertat provisional.

En el cas de les treballadores sexuals, això tampoc ha variat massa. Tot i que, afortunadament, ja no existeix la Llei de Perillositat i Rehabilitació Social, ens trobem en una situació d'alegalitat del treball sexual. Per tal d'intentar evitar un buit legal, s'ha donat un gran poder en aquest sentit a les ordenances cíviques, que permeten en molts casos la persecució de les treballadores sexuals a través de multes de diversos imports.

Més enllà dels discursos, ja siguin acadèmics o del poder, és important considerar la visió de les treballadores sexuals en les conseqüències d'aquests discursos: les polítiques públiques.

En aquest sentit, queda molt camí per recórrer. Tornant a l'exemple de Mònica, ella és molt conscient de les dificultats econòmiques que afrontarà quan deixi de treballar. Tanmateix, tampoc disposa dels mitjans econòmics suficients per estalviar el necessari per mantenir-se un cop sigui gran, tot i la insistència de veïnes i botigueres del barri.

Tot i que em posiciono com a laboralista, la meva intenció era fer una aportació més enllà del debat feminista abolicionista/laboralització del treball sexual. No crec que hi hagi una sola postura correcta o ideal, però sí considero que tots els posicionaments es podrien veure enriquits baixant dels llocs de poder, escoltant les opinions de les pròpies treballadores: en el cas de Mònica, ella deixa clar en diferents moments del documental que pensa que la millor opció seria dotar les treballadores sexuals de drets laborals plens.

Des de la meva perspectiva, les postures abolicionistes i laboralistes no són incompatibles; per a mi, es tracta d'una diferència respecte als terminis d'assoliment dels objectius plantejats. A llarg termini, estic totalment d'acord amb l'abolició del treball sexual, sempre que s'aboleixi juntament amb la resta de

treballs. A mig termini, és a dir, mentre treballem per l'abolició del sistema patriarcal i capitalista, considero que les treballadores sexuals haurien de poder gaudir dels mateixos drets laborals que la resta de treballadores. Amb aquestes afirmacions no pretenc fingir que tinc, ni molt menys, totes les respostes; simplement vull posicionar-me en el debat i aportar la meva visió.

Referències

Bandrés, Javier, Eva Zubieta, and Rafael Llavona. 2014. "Mujeres Extraviadas: Psicología y Prostitución En La España de Postguerra." *Universitas Psychologica* 13(5):1667.

Bartra, Eli. 2012. "Acerca de La Investigación y La Metodología Feminista." Pp. 67–77 a Blazquez Graf, N., Flores Palacios, F., i Ríos Everardo, M. (ed.) *Investigación feminista. Epistemología, metodología y representaciones sociales*. México: Universidad Nacional Autónoma de México.

Betriu, Francesc. 2009. *Mónica Del Raval*. Factotum Barcelona S.L.

Biglia, Barbara. 2012. "Corporeizando La Epistemología Feminista: Investigación Activista Feminista." P. 391 a Liévano Franco, M., i Duque Mora, M. (ed.) *Subjetivación femenina: investigación, estrategias y dispositivos críticos*. Monterrey: Universidad Autónoma de Nuevo León.

Carrasco, Cristina. 2014. "La Economía Feminista: Ruptura Teórica y Propuesta Política." Pp. 25–48 a Carrasco, C. (ed.) *Con voz propia. La economía feminista como apuesta teórica y política*. Madrid: La Oveja Roja.

Cluver, E. H. 1937. "An Experiment In Social Hygiene: The Campaign Against Prostitution And Venereal Disease In The U.S.S.R." *The British Medical Journal* 1:1120–22.

Despentes, Virginie. 2012. *Teoría King Kong*. Buenos Aires: El Asunto.

Ferrero, William and Cesare Lombroso. 1898. *The Female Offender*. New York: D. Appleton and Company.

Harding, Sandra. 2002. "¿Existe Un Método Feminista?" Pp. 9–34 a Bartra, E. (ed.) *Debates en torno a una metodología feminista*. México, D.F.: Universidad Nacional Autónoma de México.

Heim, Daniela. 2011. "Prostitución y Derechos Humanos." *Cuadernos Electrónicos de Filosofía Del Derecho* 23:234–52.

Juliano, Dolores. 2009. "Delito y Pecado. La Transgresion En Femenino." *Política y Sociedad* 46(1–2):79–95.

Juliano, Dolores. 2005. "El Trabajo Sexual En La Mira. {Polémicas} y Estereotipos." *Cadernos Pagu* 25:79–106.

Juliano, Dolores Et Al. 2007. "Estrategias Femeninas de Supervivencia y Estereotipos." *Nosotras, Las Malas Mujeres. Debates Feministas Sobre La Prostitución* 25.

Kol·lontai, Aleksandra. 1921. "Prostitution and Ways of Fighting It." a *Third All-Russian conference of heads of the Regional Women's Departments*.

Larrauri Pijoan, Elena i José Cid Moliné. 2001. "Teorías Biológicas (La Escuela Positiva)." Pp. 57–78 a *Teorías criminológicas. Explicación y prevención de la delincuencia*. Barcelona: Editorial Bosch.

Lombroso, Cesare. 1911. *Los Criminales*. Barcelona: Centro Editorial Presa.

Martín Palomo, María Teresa i José María Muñoz Terrón. 2014. "Epistemología, Metodología y Métodos. ¿Qué Herramientas Para Qué Feminismo? Reflexiones a Partir Del Estudio Del Cuidado" *Quaderns de Psicologia* 16(1):35–44.

Mujeres Libres. 1937. "Acciones Contra La Prostitución." *Mujeres Libres* 11:20.

Mujeres Libres. 1936. "Liberatorios de Prostitución." *Mujeres Libres* 5:8.

Nash, Mary. 1976. *Mujeres Libres. España 1936-1939*. Barcelona: Tusquets.

Nash, Mary. 1999. *Rojas: Las Mujeres Republicanas En La Guerra Civil*.

Nicolás Lazo, Gemma. 2007. "La Reglamentación de La Prostitución En El Estado Español. Genealogía Jurídico-Feminista de Los Discursos Sobre Prostitución y Sexualidad." Universitat de Barcelona.

O'Sullivan, Dennis M., Marvin Zuckerman, i Michael Kraft. 1996. "The Personality of Prostitutes" *Personality and Individual Differences* 21(3):445–48.

Ochoa, Marcia. 2004. "Ciudadanía Perversa : Divas , Marginación y Participación En La 'Localización.'" Pp. 239–56 a Mato, D. (ed.) *Políticas de ciudadanía y sociedad civil en tiempos de globalización*. Caracas: FACES, Universidad Central de Venezuela.

Osborne, Raquel. 1988. "Debates Actuales En Torno a La Pornografía y La Prostitución." *Papers: Revista de Sociologia* 30:97–105.

Perez-Lopez, Mark S., Robin J. Lewis, i Thomas F. Cash. 2001. "The Relationship of Antifat Attitudes to Other Prejudicial and Gender-Related Attitudes." *Journal of Applied Social Psychology* 31(4):683–97.

Prostitutas Indignadas. 2016. "Nosotras NO! Carta Abierta a Abolicionismo." Consultat per última vegada el 24 de juliol de 2018 (<https://prostitutasindignadas.wordpress.com/2016/04/27/nosotras-no-carta-abierta-a-abolicionismo/>).

Sargatal, Maria Alba. 2001. "Gentrificación e Inmigración En Los Centros Históricos: El Caso Del Barrio Del Raval En Barcelona." *Scripta Nova. Revista Electrónica de Geografía y Ciencias Sociales* Extra 5(94).

Sautu, Ruth, Paula Boniolo, Pablo Dalle, and Rodolfo Elbert. 2005. "Recomendaciones Para La Redacción Del Marco Teórico, Los Objetivos y La Propuesta Metodológica de Proyectos de Investigación En Ciencias Sociales." Pp. 135–62 in *Manual de metodología: Construcción del marco teórico, formulación de los objetivos y elección de la metodología*. Buenos Aires: CLACSO, Colección Campus Virtual.

Vallejo-Nágera, Antonio. 1937. *Eugenesia de La Hispanidad y Regeneración de La Raza*. Burgos.